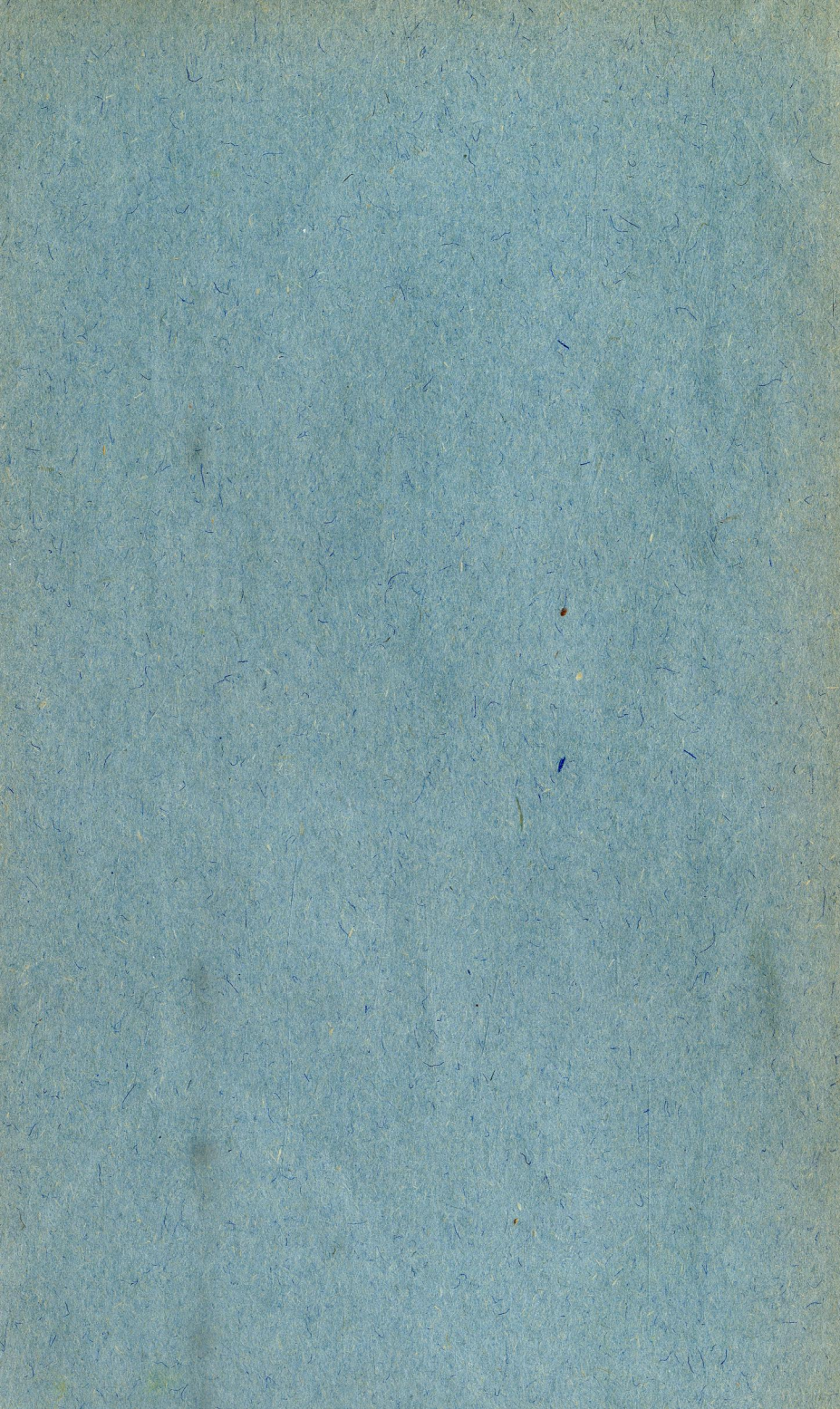

10.392

Бібліотека
ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“

Число 3566

Знак

27 9/113

РУСАЛКА

ЛІТЕРАТУРНИЙ АЛЬМАНАХ.

КНИЖКА ПЕРША.

ЛЬВІВ—КИЇВ, 1922.

THE NEW YORK

LIBRARY

OF THE

NEW YORK

06 10
~~1.3566~~

РУСАЛКА

ЛІТЕРАТУРНИЙ АЛЬМАНАХ.

ПІД РЕДАКЦІЄЮ
КЛИМА ПОЛІЩУКА.

~~2.30~~

КНИЖКА ПЕРША.

10.392.
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ЛВІВ—КИЇВ, 1922.

Ш15/2-4u/5-6953

0025

дописати

Дьявіська р. о. жерна
наукова бібл. о. ека
№ 6323

З ДРУКАРНІ СТАВРОПОЛІТІЙСЬКОГО ІНСТИТУТА
під управою Ю. Сидорака.

РУСАЛКА.

Русалка — від казки.

Ми — від життя.

Кожний з нас кремень, що креше іскри...

Крешемо іскри своїх почувань і так освітлюємо життя
і йдемо до казки Дійсного...

Йдучи певним кроком, не „задаємося“, а кличемо в не-
трі і пущі людських душ:

— Гей, ви, що блукаєте самотні манівцями і що пасете
череди озлоблених овець із зубами, розгладьте зморшки
на своїх чолах і заспівайте з нами спільно велику пісню
про людські почування!...

— Гей, ви, скальди, бояни і кобзарі сучасного!... На-
тяніть ще раз струни своїх почувань і заграйте з нами про
наше сумне Велике Сучасне!...

Нас привітають світові простори і, навіть, рідні отари
озлоблених овець із зубами...

І так стане Дійсне:

Русалка — від казки.

Ми — від життя...

П О Е З І Я

АНТІН ПАВЛЮК.

Польовий Ісус.

1.

Світлого гостя жорстокою путь. —
Бачу з неволі залузаних літ,
В звуках, — що з ночі пливуть,
Чую лиш стукіт далеких копит...

Там, у степу несходимому,
В димі від чорних руїн
Жде Тебе вбога Вкраїно
В буряній тузі Твій Син.

Знаю я. Час Його нагло наспів...
З'явиться Він у Залізній Дні...
Дикого жита омріяний спів
Схід Його владний, — в західні огні...

В Судную Хвилю перейде селом. —
Він-же його, Польовий. —
Крови, заліза і жита псалом
Кине нам з прогорщі в запал новий...

Зійде. — як Диво, — Стовпами огню.
Грому їржанням у владі дощів.
Так перетворить присуджену дню
Сіру хвилину скрівавлених злив.

Плачу я. Хата селянська мала.
Як-же прийняти, як прийде черга?! —
З ночі зловістна мла
Звірем лягла.

Як же прийме недоладний наш хор?
 Як не відмовимось болю і мук? —
 Кровю залито її омофор...
 І над пожарищем тисячі рук...

В типі чекання мріє село...
 Чуйно чекає свого...
 Що як згадається давнє зло —
 Покритка мати його...

Кличу я... Кличу, благаю в бреду...
 Сонм літургії Чорнозем веде!
 В пахощах квітня, в кадильнім чаду
 Вершника Ясного жде.

Чую я. Першої півень співа.
 Знаю. Прийде, ще до ранку. Молю.
 Бура Предтечою буде нова...
 — Має зломити Змію...

Чую я. Друга у темінь дзвенить.
 Що то?! — Гуде диких жит літія...
 Ясно з Ним, радісно схочеться жить.
 Покритко — мати моя...

Ось уже й третьої півень співа.
 Вершника все ще нема.
 Бачу. На нивах багаті жнива
 Сонмом Апостолів сходяться. — Тьма. —

Ночі питаю. — Сам волею впивсь. —
 Дивне горіння прочув серед сну.
 З ярим чорноземом викликом вливсь
 В ясно-далеку Весну.

В місті, в неволі болючим я став...
 Дикотрагічним... — Все сльози із вій!
 Як би врочисто я Бога стрівав
 Щастям надій?...

В небо росту я... — Там вічний Содом... —
 Тиша напруження лине від жит. —
 Ой, за далеким і сонним селом
 Чути вже стукіт копит!...

Прийме Чорнозем. Лиш тільки прийде.
 Ясноволошковим засівом Див
 Прийме, як зійде... Квітом Його —
 Поле душею гноїв.

Що, як образиться він завчасу?!
 Ясної мрії завалиться храм. —
 Очі прострелені в степ понесу!
 Кину ридання вітрам!

Близько гудіння. Промініться час.
 Рагісно кличу: — О, Сонме, вітай!!!
 Прийме... Він близький і рідний для нас!!! —
 Піснею вгору світає наш край.

Чую я серцем, що пругом струни
 Витяглись в Диві із нив колоски: —
 В звуках із ночі — горіння луни,
 Спів про оновлення снів давнини...

Близько гудіння. Всерідний іде.
 — Як він, преніжний, поборе Змію?!
 Грудку Чорнозему як покладе
 В душу зболілу мою?!...

2.

О, довго ще до зустрічі,
 А смерть чига холодна!
 О, зласкавись над нами,
 Заглянь до нас в безодні!...

Не в суд нам, а ні в осуд
 Кривавес причастя! —
 Снімо все диким житом
 Про польовес щастя...

Чекати з громом бурі?...
 У заході — офірні
 Огні давно явились...
 О, вісти мрії лірні!

Чуття свої в осяння
 Над нашим Елеоном: —
 Хоч сном з'явивсь над нами
 Й засяй Новим Сіоном!

3.

Ой ілі, ілі, лама савафтані! —
 Уже промінь з-за хмари пробивсь.
 Освітив наших днів тверді ґрані
 І на лицах поблідлих спинивсь...

То Ісус Польовий в зорях ранніх
 Знову серцем мужицьким горить.
 Хтось благас і кличе останніх
 Перечути нечувану мить...

Хтось безумно завив у заграві... —
 Чи пророк, чи босяк — анархист? —
 Гей, Ісусові Очі ласкаві
 Вже зоріють над тишою міст!

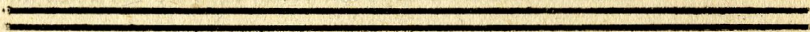
4.

Впаде дощем кривавим,
 Дощами ясних зорь.
 Осяяна заграва
 Освітлить дикий хор...

У полі вколисає
 На злotosяйних ризах
 Одчай і сон безкраю,
 І день огню й заліза.

Введе в чертог щасливих —
 До ґрунту всіх поверне...
 Прийде! — Озлотонивить
 Безумних днів химери!...

II

КЛИМ ПОЛІЩУК.

Чорноземне.

I.

Загорнуте в чорний морок, далеке від світа,
Наче вязень у неволі марить сяйвом волі,
І, стомившись, марить денно, задріма в недолі,
Щоб у снах своїх пророчих вірить в радість літа...

В зимні ночі сірі хатки люблять снить тасмно,
Як в шибки зеленим оком місяць зазирає,
Як в хатах серця селянські чорний роспач крає
І вигукує з просоння: — щастя всім взаємно!...

Десь далеко день огнистий... гори... бори... мури...
Ще незмірені простори... як морські безодні,
Світові глибини темні... Тут життя понуре...

... О, як-би так невідоме Біг створив сьогодні,
Може знищив-би зрадливі опівнічні тіні
Й возвеличив би співучість досвітчених півнів?!...

II.

В час борні, в шляхах знайомих стрічі небезпечні:
Ліс родимий навколо зрадою повстане,
Зловорожжю міст розбитий просто в очі гляне
І посунуть злі пригоди нагло, безкінечно...

Через силу, весь в знемозі, знайдеш рідні межі,
Вчуєш нюхом сіножатей ніжні аромати,
Домандруєш блудним сином до своєї хати,
Та не визнають, а питають: — Що, прийшов на стежі?...

Станеш зайвим на порозі. — Всі тут з мозолями. —
Тут неволя, тут недоля, тут серця свавільні,
Що до волі йдуть уперто з косами й граблями...

Зайво — стежить... Йде господар і на полі вільнім
Запалають в крові серця дивовижні гасла:
— Гей, живи селянська віро!... Тлій, щоб не загасла!...

III.

Хто із нас не знає за селом „хвиґуру“,
 На якій Респятий стеріг межі панські,
 А перед Респатим голови селянські
 Схилені мовчазно, стомлено й понуро?...

Скільки літ дивились на респяті руки,
 Скільки літ надії люде покладали,
 Скільки тіт молились, плакали, зітхали,
 Як смоктали піт з них глитаї та дуки!...

...Каменіли серцем в боротьбі із горем. —
 Прагнули поради у попа старого. —
 Гинули, як мухи, за далеким морем,

Як ішли в Канаду шукать щастя свого...
 Старий піп для втіхи знав одно казання :
 — Кайтесь бідні, кайтесь!... Біг дасть панування!...

IV.

За пекучим літом — смуток злотний. Гомін
 В школі йде недбало запис до науки. —
 Блідолиці діти вивчаться „Аз-Буки“
 І підуть із школи темні, наче комін...

Безнадійно довго „забивають баки“, —
 Все в тій школі дике і нічого свого, —
 За чуже й далеке їм „Родное Слово“
 Загризе їх вчитель, гірше від собаки...

Тільки там, де хмелем віє на дорогу,
 Вються вільноспіви, вигуки і сльози. —
 Там складають жертви чортові і Богу,

Щоб міцніли й кріпли ще слабкі погрози,
 Щоб буяли в ниві сміливі пориви: —
 В боротьбі сконати за часи щасливі...

V.

Із села в простори всі шляхи провадять,
 Кожда навіть стежка стоптана ногами,
 Тільки ясне сонце вічно за горами
 І про нього довго в довгий вечір радять...

За селом скрізь бори, наче смуга синя,
 За селом скрізь панські ниви і дороги,
 А в селі хвороби і похмурі брови,
 А в селі духовна віра і святиня...

Раз повстали... Місяць світе і не світе...
 Дивний племін дихав згагою пожарищ
 І шептали всюди: „День пришло привіти!“...

Всім зробилось ясно, що із черних згарищ,
 З боротьби і крови, на страшній руїні
 Западає сонце в світлому промінні...

VI.

Снилось і не снилось. — Марилось і ждалось. —
 Над селом розкрилось вічно-сонне око,
 Задріжало в пільмі далечинь глибока
 І в селі щось гірко й тихо засміялось...

Над селом понуро Замисленність туже,
 В вікнах сірих хаток каганок палає.
 В клуні хтось могутній ратище ладнає,
 Видно — день настане Переможнодушій!...

Дійсність, сон і місяць на малих віконцях
 Викликають наглі й дивовижні плями. —
 В хаті хтось вмирає, не діждавшись сонця,

З раною повстання він прийде до ями
 І заплачуть рідні над його труною:
 — Хтож пройде за плугом[вільним борозною]?...

VII.

...В південь сонцесейний, спекою палючий,
 Стануть всі рядами, зробляться своїми,
 Сірі гуси й вівці заспівають гимни,
 Дужі й вільні груди кинуть виклик тучі...

На старій дзвінниці голуб забуркоче,
 На леваді бубон весело заграє,
 Старожитні межі плуг новий з'орав,
 Тих візьме могила, хто повстати схоче...

Вечером обходні вдарять в торохтілку,
 Кождий відпочине незалежним паном, —
 Ранком сонце збудить спільну молотилку

І посуне гомін над широким ланом
 І повстане сила вільного женця,
 Що зберіг надію й віру до кінця...

ПЕТРО ГАЙ.

I.

Мільйони радісних стоять з лілеями.
Срібнозвуки привітні церков.
Кому шляхи: — каменями, трофеями,
І гірлянди моїх молитов?...

Одкрилась даль, чарівником омаєна.
Я на-зустріч — на білім коні.
Іде — Омріяна, іде — Осяяна...
Засвітить запрестольні огні!

II.

Тільки менти — горіть молодим.
Тільки менти — з красою безгрішною.
Заворожений казкою ніжною,
Замілований раєм твоїм.

А минеться бенкет голубий,
І я знову піду з огнестрілами. —
На вершині з космічними силами —
Допишу апокаліпсис свій...

НАТАЛКА ВОЛОШКА.

В тумані.

В молочнобілому тумані
Сховались гори. Все мовчить.
Земля, вколисана спокоєм,
Зітхає тихо. Небо спить...

Сосновий ліс, як темна хмара,
Униз спускається з гори.
Його сьогодні не трівають
Широким подихом вітри.

Сьогодні тихо... Мрійно-звук
Загасли в сивій далині. —
І захолинуло в мовчанні,
Минуле сяйво в тумані...

*

*

*

Де лаври усохли,
Там терен поріс —
Кривавії маки
В пелюстках із сліз...

Прийшла.. Усмінулась... —
Усмішка жалю. —
Спромінило ясно щось душу мою...

Прийшла... Усмінулась
І ранок весни
Зітхає загравно, акордить пісні,
І струнить перлисто квітчастії сні,
І гріє надійні вогні...

Прийшла незаймана...
І сльози страждань
Зросили кайдани нелюдських знущань...
Прийшла незаймана...

Мертвячать сніги
Від крові неситого пиру жаги,
Від сміху пекельно-крівавих забав, —
Від глуму зрадливих обав!

Прийшла нареченна...
Закута в ланцюг,
На шії намисто з рубінових смуг. —
Прийшла нареченна —
Троянда з троянд!

Де пишнії квіти зелених гірлянд?
Де сніжні лілеї дівочих надій —
Так рано загублених мрій?

І відповідь грає
В пелюстках із сліз:
Де лаври усохли,
Там терен поріс...

П Р О З А

ГАЛИНА ОРЛІВНА.

Соната.

В місячну липневу ніч народилась соната. Чоло високе зєднала з небом. Вогнем блакитним вибухла з під сильних і ніжно-натхненних рук. Смілим летом людського хотіння спянила ніч прозору.

В місячну липневу ніч народилась вона....

— — — — —

Серед огнів, серед тремтячих сердець, пишних квітів і лаврових вінків, з високої естради — палала вогнем, кресала іскри, поривала силою, кидала в безодню одчаю, горіла піднесенням, несла, крутила... Горіли очі і той, на естраді, стояв блідий. —

Серед захвату, серед тремтючих сердець, соната кресала огонь...

— — — — —

Під ранок, серед галасу і сміху, серед уміраючих зірваних квітів, серед душного аромату гріха, хтось вчинив насильство, хтось злочинно примусив її зазвучати знову... Понеслися звуки риданням і криком... Рвалась, билась соната, в корчах гнулась, розбити хотіла тісні мури... Десь струна задзвеніла... Порвалась... Десь в кутку заридала повія...

...Над ранок, серед душного аромату гріха, хтось злочинний її розбудив...

— — — — —

На базарах, на бруках, подвір'ях конала вона в згуках катеринки, викидала в смітні ями агонійні страждання, доспівувала за гріш надірваними, хрипличими тонами, а хтось безглуздо реготався... —

На базарах, на бруках, подвір'ях в агонії конала соната...

Очі.

Серед світової суєти, серед вічного прагнення і недосяжних мрій, серед крику, стонів і сміху — зустрілись дві пари очей — дві пари зоряних очей. Спинилися... вдивились одне в одного... Пізнали... Радісно блиснули... Послали проміні назустріч проміням... Світлом злились... І не було нікого більш у цілیم світі крім двох пар очей, очей, що так довго себе шукали і знайшли. І не було щасливіших від цих двох пар очей...

Хтось заздрісний не міг довго винести свята щастя. Хтось могутній спустив завісу на одні очі — важкі її замкнулись на одніх очах... Мовчки скрикнули другі... Щось засміялось навколо...

Самотні очі довго дивились туди, де згас останній промінь і не могли ніяк зрозуміти, що сталося з джерелом його. Шукала потім відблиску проміння в других очах і не змогла знайти і так, в самотності, мовчазно заніміла...

Львів, 24 І. 1922 р.

Дві квітки.

Весняного ранку, в цілунку двох уст, народилась блакитна квітка — любов. Усміхнулась небу, відбила в росах проміні сонця, дихнула ароматом свіжих уст, до кожних персів доторкнулась ніжним дотиком незримих хвиль, кожне серце відкрила назустріч радості і теплу, кожному шептала про силу любови, розлитої по всесвіту... Атомами парида по сферах... Сфери пересищались щастям в ту мить, коли, в цілункові двох уст, народилась блакитна квітка — любов.

Темної ночі, під звуки серпневого вітру, чорним цвітом розцвілася квітка зненависти. Важким ароматом струїла повітря, нитками-гадюками оплутала серце, довірливу душу напоїла зневір'ям, в чаді приставши, розвіяла з вітром квіти надії... Над рано зчорніла, згоріла сама на огні своєї злоби.

Зблідла під ранок блакитная квітка — любов. Стояла самотня і її кроплини вже не відбивали усміху сонця, але тихо і повільно спадали сльозами на зімятий килим трави... — Змучена квітка ридала над зневіреним світом...

7 ІІ. 1922 р. Львів.

АНТІН ПАВЛЮК.

Стоптані квіти.

(Зі спогадів).

Село нас стріло плачем, хлібом і сіллю, а так само щось півсотнею повстанців із страшно заіржавленими обрізами.

Самогону і сала козаки дістали досить і були вдоволені.

Ми вернули з Андрієм зі сходу.

Там було досить вітань, запевнень у вірності і признанню, досить злоби і втіхи.

Білі втікли!

Тільки сімох повісили та забрали там кілька корів, кабанів, коней і знайшли прогірклого позаторішнього жбіжжа пудів п'ятьсот...

— Хай годують цим царя свого та тую Гантанту — якій запродалися!...

Один побожний дідусь, ласкаво дивлючись на мої гранати при поясі, запитав:

— А, скажіть, пане, яка то цариця, тая Гантанта?

— Е, діду! То найстарша дідичка панського краю...

— Овва! Лихо її матері!...

Дідич утік разом із золотопогонниками, — він був одним з близьких знайомих Слащова, отже „оставіші селу маленький урок“, втік так скоро, що й обід лишив.

Пообідали ми ним, (підогрітим правда), посідали у фотелях вигідно і свobodно, закурили „тютюну антанцького“ і весело розмовляли далі.

В комінику горів огонь, інтимно і таємно відблискуючи по темнокривавих шпалерах; було так затишно і легендарно, і поза розмовою все мережилися срібні тіні — спомини дитинства.

Андрій почав:

— У кожного з нас, властиво, мало того, що відрізняє від звіря... Лише ми маємо здібність констатувати факти...

Але ні! Захотіли иншого! Давай мені раю, Бога, неба, давай під ноги Чумацький Шлях, — але не реальне воління, — а так, — словесна поллюція...

Стягли Христа з божого трону, потоптали і оплювали. Лежить він у бруді, — малоприємна людина... Гі — гі... — вдоволені...

Потім вийшли на вулицю, знайшли десь віника, упишали його ідейною і усякою там мішурою, поставили в кут: — Боже, рятуй нас!

Стоїть собі Він непорушно. І, от, знов, в одчаї, бючись у груди, побігли назад, стали над нами ж таки розвінчаним Христом Ісусом і знов давай вити!

— По що Ти отруїв? по що Ти завів, чом не ведеш, ой, гвалт, чом ти не ідеш, милий Боже! рятуй!...

Дрібничку найменшу розкручуємо в собі, аж поки не спухне вона до велитенських розмірів, аж поки не стане якоюсь *idée fixe*.

Одягли плаща Сатани і маску арлекіна — смиренні овечки, зрослися із ними, от і виють...

Візьми. Поставимо бутель самогону, засмажимо гуску і хліба добрий окрасць положимо під ніс такому типчику... Пий, їж, що єсть, і насолоджуйся... Ні! Ой, не можу! — Хочу я жагуче, ідейно, релігійно, болізно хочу райських їджень і райських трунків.

Так самогону і не випи! Усе охкать та плакать буде.

Цілує в уста дівчину: — Ой, ти, чужа, ой, уста нерідні, холодні... де втіха, насолода і горіння райське?...

Він сьогодні був рішуче „в настрої“... Ще-б пак! Розбили дві „банди“, розстріляли пару „гадів“, добре пообідали, гарно влаштувалися і така жива і невимущена бадьорість навколо!

— От ти візьми! — Десь-мати моя на Старобільщині зараз намовляє якогось офіцера лупнути дядюшок добре за пограбоване... Плюнув я на усе те давно і аж горю, що не з нею я... А як би побачила вона, що із „загибелі й обосячіння“ мого нове і вартісне у життя прийшлоб, — ревними сльозами ридала б і питала, хлипаючи: — „скажіть! — разве я знала, разве я знала?“...

Він задоволено потягнувся, запалив цигару, надпив троха кави із тонкої з китайського порцеляну, ніжної, як пелюстки хризантеми, чашки, такої тонкої у його сухих, нервових, чорних руках, і продовжував далі:

— Я студент, із поміщиків, інтелігент з діда-прадіда... Ще-б пак — дід мій колегою Куліша і „нашого незабутнього пророка Тараса“ був...

Ох, який я радий, що не загнувся, як усі мої „родственничкі і колегі“...

Знаєш, що отруїло революційну інтелігенцію російську, га? А я тобі скажу. Всеволод Гаршин, — от труйка тая. Чому? Дуже просто. Він був хорий... Бачив краплю крови, крутив себе, — ой, ціле море крови, ой, тону в ньому! Побачив раз трагедію, — ой, вколо трагедія! ой, обідав з трагедією, цілував любку з трагедією, шив штани з тра-

гедією... Раз zobачив „чотири дні“ — усе вже, до смерті тільки їх бачив.

А скільки ми з тобою таких „чотирьох днів“ пережили і перебачили?

Га? От воно річ яка!

Бери життя так, як єсть воно і на свій копил пхай його.

— *Carpe diem!* — ось що виніс я з усієї латині гімназіальної.

Усі мої права і повноваження — це я сам. Усе маю право робити, на що тільки сили стане. Можу Зевесом, Богом, Буддою, Месією бути, аби сили стало.

Скажеш, що я анархист? Дурниця! Влада — це гарна і корисна річ для багатьох справ...

Усе перетворюю через себе і для себе, аби розгорнутися і випити життя!

Користай сам себе, через силу твою, якою добуватимеш бажане!

— Але, Андрію, — це стара новина! Старий індивідуалізм: — „я єсть я“ — і по за тим нічого...

Дурень! Чого ж я поліз у гурт?

— Певне так тобі захотілося.

— Так то так, але ж я вірю, що гурт і усе життя усіх таке стане...

— Ну...

От, послухай!

— Любив я одну дівчину...

— Це ти власне, Андрію, для чого? —

— А я ілюструю колективний індивідуалізм...

— Качай...

Він допив каву, кинув цигару в куток, ліг на фотель і, дивлячись на гру тіней і світу від вгасаючого коміника, трохи помовчавши, почав...

— Отже! Вогнено любив одну дівчину... За що? — Не знаю. Просто за те, що вона була гарна, чорнявенька така собі в українському стилі, чи що, дівчина, мала гарні, промінисті очі ласкаво дзвінкий голос і чудну пошмішку.

Не було в ній ідей, моралів, втіх і ще чогось. Були звички і забобони буржуазно-міщанські. І то, кажу, добре, бо ліпше стрижених усяких, як великоднє поросля, нашікованих принципами, заліплених, що аж тіла прекрасного не видно, етикетками ідей і поглядів... Так! Ну, от, а подкинь-но поліняку! — бо дуже вже оточення на солодощі споминів сходить... Ч не завод для фабрикації громадських „добродетелей“... Ну, от, що далі. Я став мрійником. Цілі дні блукав, де тільки хочеш, усе марючи про неї, чекаючи і шукаючи її. Коли п'янів од цієї любови, ішов десь за місто і півсонний дивився у далечинь, за обрій, чекаючи звідти дива якого... А весна горіла, пристрасно ди-

хала над нами, задурючим, томлячим мороком поїла жили, усе тіло, гостро проймала солодкою і блаженною тугою, — тугою, що стоїть десь у заможному і сповняє голубими дзвонами, розкриває серце, засіяне білими, блакитними, жовтими і чорними квітками, кличе на подвиг якийсь, на боротьбу якусь, на якісь досягнення і змагання, п'янить, ласковомрійною ніжністю... Так то, братіку!

...Ну, далі... це для чужого не цікаве і непотрібне, а для odkриваючого це якось дуже негарно і брутально. Пішли там усякі оті музики поглядів, вогні дотиків.

Вона, як мені здавалося хвилями, мене любила...

Е, голубе! Весна в мені була і любов безмежна! Цим, в цьому, — сам горітимеш, і других палитимеш... Далі я надокучив. Побачив, що витікає вогонь в ній... Теж ті самі неясні знаки поглядів, дотиків і усе інше.

Мучився дуже я, але порятувала мене ця теорія моя — „бери життя, як воно єсть“.

Помарив, поборовся з вітраками усякими, наслухався пліток і кпин усяких і пішов у світ, до живих людей, — то б то у вир боротьби.

Це сталося зовсім недавно. Стрівся ж з тобою оце втретє, — місяць тому, як привів до вас ватагу своїх повстанців і зайняв місце вбитого в куріні полковника.

Отож тоді, ще до зеднання з вами, ми воювали „на своє“. Я чомусь, раніш навіть якось позасвідомо, від повстанців до повстанців перебрався, заки не попав у адютанти отамана одного, великої і дурної жили, — під її рідне місто, де знав, вона мешкає. Любов моя пломеніла. Я наставляв, що неодмінно треба, аби підсилитись набоями і одягом, зайняти те місто.

Повстанці були самого розповсюдженого типу — оті своєрідні волосні анархисти, що, крім свого кутка й отамана, знати й відати нічого не хочуть, публіка рада посмикати вороже їм місто й пошукати там солі, мануфактури і нафти. Заграв я на цих струнах добре, і ми пішли. Це було божевіллям якимсь.

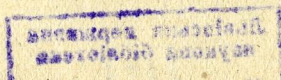
Ті мали два панцерних авта, батарею добру, сотню кінноти і піхоти чимало. Але ж... я так хотів бачити її, а гурт так хотів посмикати міських павуків...

До міста докотилися ми швидко. Там розділилися на дві групи, з нових склали третю допомогую і „вальнули“ на місто.

Я вів другу групу. Вирішили спершу вдертися в село, що було у чотирьох верствах, а там — бити на місто.

З другого боку гуло — підходив отаман.

Вийшли ми з лісу, розгорнулися лавою і подалися. Серце стиснулося у мене. Кілька обрізів у нас, оден поганенький кулемет та шаблі, а у тих, в селі — авто, кіннота, сила кулеметів... Вечоріло. Над селом дими високі і білі піднялися, мов прадідівські дими, що стали стерегти тиші

і спокою села, стелитися стали такими затишними, суворими, таємносвоєрідними легендами понад тихими, засміченими вуличками.

Червоне небо на заході холодним блиском просвічувало крізь голі віти дерев і верхи самотних берез понад шляхом, що жевріли в огні погасаючого сонця, мов каганці.

Брав легенький мороз, прийшов тихий осінній присмерк і сивою габою лягав на стерниська.

...Не з каменю, не з мармуру:

З простого заліза.

— Ніжна, відважна,

О, де твій хитон?! —

пригадалося, вірніше почулося таке в мені...

— А що, як осміє і не зрозуміє цієї ніжної жертви заліза—залізу...

Взяв гору одчай і перемогло Велике Хотіння...

Гордо і віддано вмірали Гречкосії!

На ранок місто було наше. Мали ми три добрих гармати, чотирнадцять куліметів, коні, набої, рушниці, одяг, спирт і „манухвактури“ трохи.

Було двадцять забитих і до півсотні ранених.

Ішли арешти, суди, розстріли, труси і усе, як слід.

Вони спішили на нас.

Як злодій — ішов побачитись з нею.

Стріли здивовано, дуже радісно, але у всьому тому помічалась якась штучність.

— Ви отаман?

— Права рука.

— Чом цю босоту в руках не держите?

— Не можна.

— Чим же ви?

— Правою отаманською рукою офіційно.

— Як то „офіційно“?

— Бо неофіційно кожен отаманує і та сила штаб складає...

— Так то ж виходить банда у повному значінню...

Мовчали довго. Нарешті лишилися самі в кімнаті...

— А я ледве за білого капітана не вийшла. Славний він був... але за тебе пам'ятала, бо знала, що прийдеш, хоча в-останнє такий сухий і непривітний був... Мені твоя кузинка оповідала, як була якось з блакитним військом, що мою фотографічну картку носиш... Любий! Поцілуй мене, я дозволяю...

— Фе! Який ти брудний. Які ви усі брудні, обдерті, залузані і дикі... без'ідейні...

Він замовк...

По кількох хвилинах, зручніше уможуучись на фотелі кинув:

— Правда. Це дуже слабка ілюстрація, але вловити тут щось іще і мною невловлено тонке треба в доказ слів моїх попередніх, щоби з цього вийшло остаточне ствердження моєї ідеї, чи що... Кінчу я тобі усе.

Ми „осувалися“ ввечері.

Високо знявся шпиль, вузький і високий, старовинного костелу над містом, мов загашена свічка над покійником незнаним...

Сутінь і мороз... Проходили у темі самотними рядами повз її хату.

Там хтось стояв... Неясний сілуєт у темі. Я дав команду співати, як підходив ближче... Спів глушив і дратував, але було лекше... Біля кожних воріт так само чорніли постаті. Порівнялися — я глянув... Хтось крикнув щось таке, чого не зрозумів я, і впав букет квітів... Я не підняв його, а підбив плечем у юрбу. Чийсь чоботи важко ростоптали їх...

— — — — —
Було тихо. Снувався смуток. Згасав огонь у комінику, а за вікном у пітьмі трівожної ночі шуміли дерева...

Остріг-тюрма, на Волині. 1920 р.

КЛИМ ПОЛЩУК.

Начерки олівцем.

І. Мазурська нічка.

В маленькій кімнаті, що на горищу мазурської хати, було чудно. Сотник і полковник сиділи коло стола і чаркувалися. Підсліпувате світло саморобного каганчика хвилювалося й гонило по їх лицах сумні тіни. Я сидів коло вікна на якійсь поламаній канапі і дивився в п'тьму чужої ночі. В бурянім гомоні рознузданого вітру вчувалася весна...

— Дай, Боже, щастя! — промовив сотник з мужицьким захопленням, вихиляючи чергову чарку.

— А нашій Україні долі! — зітхнув на те полковник, вибиваючи пальцями по столу старорежимну „зорю“.

Сотник поставив чарку на столі, а сам так і скипів;

— Що ви ото тарабаните там, чорт-би вас узяв! Ви-ж знаєте, що в мене нерви!...

— І „дим отечества нам сладок і приятен“... — спокійно озвався полковник. — Згадую свій кадетський корпус і саме собою тарабаниться...

Сотник призірливо чмихнув і повернувся до мене.

— Чи не здається вам, земляче, що все це вигадка одна?...

— Що саме? — спитався я його.

— Ну, як-то що? — здвигнув він плечами. — Я, ви, полковник оцей, і все те, що ми робили раніш і робимо досі!...

— Чому ви так думаєте?

— А ви, ліпше, придивіться за вікно та самі над цим подумайте! Хіба-ж такою має бути дійсна ніч?!...

Встав від стола і підійшов до мене. Полковник стежив за ним понурим поглядом і журно хитав головою:

— Заривається, чоловічина, заривається...

Сотник притис чоло до шиби маленького віконця й закамів, наче. Дивився на таборові вогники за дротами і, хвилинами, його плечі нервово здригалися, а з уст виривався придушений шепіт:

— Вигадка... Звичайно вигадка, бо де-ж таки видано, щоб я з Полтави та сидів у Ланцуті?... Страшна вигадка!...

— Ніякої вигадки! — голосно сказав полковник. — Звичайнісінька гірка дійсність... просто були собі й були, служили всім і служили, а як взялися самі за господарювання, так... Словом сказати, виявилися нездібними до того, щоб без усякого терпіння...

— Нездібні?! — закричав сотник. — Нездібні, га?! Так за що-ж ми тоді поневірялися тут, за цими дротами?... Я вас питаюся, за що?!...

— За те саме, що нездібні... — всміхнувся полковник, але в той-же час на його лице важко впала розгорячена долоня сотника.

— Ось тобі, старорежимна гидото! — прохрипів майже. — Тепер знатимеш, як стоїка собою уявляти!

— Моя честь!... — простонав полковник, якимось дивно, спочатку присів до долу, а потім підвівся великим і хижим звірем.

— Задущу! — заскреготав зубами.

Я став між ними:

— Тихо! Не робіть шуму, а то завтра знову будете там! Показав їм рукою на таборі вогники й відійшов до порога.

Полковник, мовчки, опутив руку, а сотник упав перед ним на коліна.

— Пане полковнику! Пане полковнику! — кликав крізь сльози. — Ви вдарте мене і мені легше стане... Ви вдарте, бо я не хотів... Я не винен... То мені від цієї ночі сталося так..

— Все одно вже... все одно чести в нас немає... — шептав зворушено полковник, тримаючись за ліву щоку. — Я розумію... Я все розумію... Бити вас не треба... Давайте, ліпше, ще по одній!...

Встали. Налили собі й мені по самі вінці, а потім підійшли обом до вікна і разом промовили:

— За твою погибель, мазурська нічко!...

Раптом випустили з рук чарки, впали один одному на груди і раптом заридали...

Я все ще стояв коло порога і, крізь їх ридання, чув за стіною могутній гомін першого вітру чужої весни...

II. Блакитні сни.

Як тільки сходило сонце і його перші промені спахували на хресті містечкового костьола, в таборі інтернованих, що був майже коло самого містечка, зачинали пити каву. Це була безсмачна, брудна і смердюча юшка, але трохи тепла, а тому й приємна.

В цей час по бараках починав ходити малий хлопча в „австріяцькій“ шинелі і продавав папіроси: старшинам штука по дві марки, а козакам по марці..

Ніхто гаразд не знав, звідки він саме, як його імення і чого він тут, але всі любили й берегли його, бо був дуже бідний і, на прочуд, слухняний та ніжний. Раз почав було оповідати про смерть свого батька, але не скінчив і розплакався..

— Так, значить, ти помститись хочеш? — питали його старі вояки, довідавшись про трагічну смерть батька від руки ворога.

— Ні! Я взагалі хочу боротися! — відповідав хлопчина.

— Диви, який малий, а що каже! — дивувалися в голос старі, а про себе навіть, пипалися цим.

Продаючи папіроси, він соромливо всміхався чогось і ніколи не перелічував тих засмальцованих марок, які йому давали за його „крам“, будучи певним в тому, що ніхто не схоче його обманути..

Одного разу, як тільки стали пити каву, він прийшов без папірос і, не звертаючи ніякої уваги на загальне здивовання, розповів таке:

„Снився мені сон. Десь вертаємо до дому. Йдемо довгими рядами якімесь заболоченими дорогами і, замість зброї, несемо коси. Йдемо з полудня, а проти нас буря з півночі. Важко нам і не сила нам, бо та буря кидала в очі краплистим дощем та градом, який замерзав на нашому тілі, і наше тіло робилося наче шклянним, що в кожного з нас було видно серце, як воно бється. Де які стомлювалися й приставали, не бажаючи йти далі, але більшість проте намагалася йти. Нарешті і я вибився з сили і хотів вернутися назад, але коли тільки обернувся, як побачив на небі дивне змамено. По небу, над самісінькими нашими головами, билися й котилися на північ, просто проти бурі, величезні клубки чорних хмар, а там, де ми вже пройшли, було чисте блакитне небо, по якому йшов з парю сивих волів у дерев'яному плузі велитенський мужик у свиті, а слідом за ним йшла тьма тьмуша якогось чудного війська в залізній одежі. Коли стало на небі це видовисько, так повернулися і ті, що зупинилися і так ми всі разом стали йти вперед. І чим далі ми йшли, тим більше повставала проти нас буря, тим більше очищувалося за нами небо, тим більше робилися ми кришталевими, такими, що вже майже в кожного було видно його серце.. І час то був якийсь дивний: не то день, не то ніч, бо хоч небо за нами було блакитне і ясне, але сонця не було видно і все саяво було від того дерев'яного плуга, що на небі. І при світлі того саява ми йшли по землі, а залізне військо по небі і так верталися до дому“...

Слухаючи малого, старі вояки чогось зітхали й дивувалися:

— Диви, який ще малий, а які сни йому сняться!...

На другий день, замість папіросок, він знову розповів те саме. Слухали вже не так охоче і допитувалися за те, що найбільше цікавило:

— А чому ти, малий, папіросок не приносиш?

— Принесу, як перестане блакитне небо снитись... — відповідав їм.

Але блакитне небо снилося йому і на третій день, і на четвертий, і так на протязі цілого тижня. За цей час всі настільки при звичаїлися до цього, що ніхто більше не хотів його слухати.

На сьомий день хлопчина не з'являвся. Ждали його й дивувалися:

— Де-ж це нап малий з блакитними снами?!...

Вечором того дня стало відомо, що він кудись зник з табору і ніхто нігде не міг його відшукати.

На другий день весь великий табір гомонів:

— Снівсья мені сон... Десь вертаємо до дому... — починав один.

— Йдемо довгими рядами.. — говорив другий.

— Вжемо нам і не сила нам... — продовжував третій і, десь далеко в кутку, хтось закінчував:

— Ми йшли по землі, а залізне військо по небу і так вертали до дому...

Після того, довго були мовчазні й замислені і марили тим, що „десь вертаємо до дому“...

...Весною, як танули сніги, в трьох верстах від табору, на схід сонця, в придорожній канаві знайдено труп малого хлопчини. Мовчки, як тасмницю яку, поховали його поруч тих, що померли з тифу, а як цілком розцвілося, то поодиноці викрадалися за дротяну огорожу і, як зачаровані, нерухомо стояли серед чужого поля і марили блакитними снами. —

„Все сяйво було від того дерев'яного плуга, що на небі“...

III. „Шпик“.

Стояв перед мною в присмерку, як тінь замогильна.

— Ви не визнаєте мене? — питався.

— Наче бачив десь... — відповів я.

— Еге-ж... — мугикнув він, переступаючи з ноги на ногу.

— Сідайте! — показав йому на стілець.

Він сів і тихо зітхув. Дивився на нього і відчував тривожний смуток в серці. Він якось напружено стискав

під лівою рукою дранного картузика, а правою рукою при-
тримував на грудях розхристану „петлюрівську“ шинелю,
яка заміняла собою всю його одіж. Стрижена голова була
схилена так, що ледве було видно тупе й виснажене лице,
а очі вперто дивилися в землю.

— Вибачте, — сказав я, — але щось не можу собі при-
гадати вас...

Не підводячи голови, всміхнувся:

— Цигарки купляв вам, як арештовані були...

— Цигарки?... Як арештований?... Коли-ж то?...

— Як була наша влада... Тоді вас червоним вва-
жали... — спробував він глянути на мене з під лоба.

— Ах, так! — озвався я. — Це, здається, було поза-
торішньої весни?...

— Еге-ж... — простягнув він. — Тоді, як розстріляли
Розу...

— Яку Розу?

— Та, оту, що в „Чека“ служила...

— Хто-ж її розстріляв?

— Та наші хлопці...

— Які хлопці?

— Та з дехвензиви...

Тепер я все згадав. Перед мною сидів не хто инший,
як той самий шпик, що колись на протязі цілого тижня
обтирав кутки того будинку, в якому я мешкав, заки одної
ночі при його „ласкавій“ участі я не опинився в темнім
льоку блакитно-рожевої контррозвідки. „Шеф“ контррозвідки
допитувався про якусь таємну друкарню і загрожував
шомполами, але цей хлопака був цілком добрий і нічого
злого він мені не зробив на протязі всього часу моєї не-
волі. Часто він приходив у мій карцер і, як добрий знайо-
мий, розважав мене, розповідаючи про все, що діялося
в таємних закутках контррозвідки. Говорив про те, скільки
арештовано за минулу ніч, кого розстріляно, а кого тільки
„шомполізовано“. Я слухав, дріжав, але вдавав зацікавле-
ного і незмінно звертався до нього з одним і тим-же:

— Може-б ви мені як небудь цигарок дістали, га?...

Він нехотячи згоджувався, брав гроші, приносив ци-
гарки і, навіть, був настільки безкористним, що завжди від-
давав решту.

Одного разу я запропонував узяти її собі, але він
тільки засміявся:

— Та в нас тих грошей!...

Махнув рукою і ще раз засміявся.

— Так багато, чи так мало? — спитався я його.

— Цей ночі після одного трусу, я й не знаю, що ро-
бити з ними!...

— Хіба?

— А ви думали! — хитро моргнув він до мене.

Засунув руку в кешеню і показав повну жменю дорожочієних перстенів.

— Бачите? — спитався.

На широкій, брудній долоні таємничою веселкою грали опали, брильянти, аметисти й рубіни і я, дивлячись на них, на мить перестав чути й відчувати, а тому й не відповів нічого.

— Сьогодні одного перстеня продав і Розі квіток накупив... — почувся його голос.

Я зацікавився Розою і він довго й охоче розповідав мені, що „це ще зовсім дівчонка“, яка була „чекисткою і сама розстрілювала“, а за це „її мають всипати горячих“, але так, як „вона дуже красавиця“, то „хлопці носять їй квітки“. Він також не відставав від інших і не пошкодував для неї найліпшого перстеня. Пригадую, що він ще казав, що „шеф хоче їй собі в полюбовниці взяти, але хлопці скорше її на смерть розстріляють, ніж живцем віддадуть“...

На другий день після тієї розмови я опинився „на волі“ і скоро забувся не тільки за свою пригоду, але й за її винуватця. І, ось, наче з пущі спогадів, він став перед мною зі своїм драним картузиком і в возхристаній шинелі, як образ найбільшого гріху і нужди. Почуття жалюєдналося з якимсь другим, яке відчувається тоді, коли ненароком ростопчеш жабу, — важким і огидним почуттям. Дивлячись на нього, сотні думок збудилися в мізкові, але ні на одній не міг зупинитися.

— Шпик? — виринала одна думка.

— Але-ж який він нещасний! — з'являлася друга.

І спитався просто:

— Чого хочете від мене?

Голова його схилилася ще низче і я ледве-що розібрав відповідь:

— Третій день не їв нічого...

— Третій день не їли?... А де-ж ви були досі?...

— В таборі... За дротами...

— Що-ж ви тепер, на Україну манджуєте?

— Ні...

— А куди-ж

— Роботи шукаю...

— Ну, а по своїй спеціальности чому не йдете?

— Я-би пішов з великою радістю, як би так...

Гаряче, з якимсь дивним захопленням сказав він і, навіть, підвів трохи голову. Глянув на мене й зупинився.

— Як би так що? — спитався я, пильно дивлячись йому в лице.

— Як би так штати не були в „них“ заповнені...

Чуття огиди лоскотливими мурашками задріботило по шкірі, щось обурююче заповнило собою груди і я, майже-

несвідомо, зробив крок від нього, але... але глянув і зупинився.. з його безвиразних очей котилися великі краплисті сльози...

IV. Дві.

На такій світлосяйній вулиці, коло такого блискучого вікна магазину, серед такої великої юрби їх маленькі постаті в „захистному кольорі“ були майже непомітні.

Стояли собі коло вікна, взявши одна одну „під ручку“ і виставивши назад себе худі й гострі ліктики, — зацікавлено розглядали виставлені на вікні капелюшки. Приглядалися й говорили:

— А мій негідник все тільки обіщає... — каже одна.

— Ну, а мій так і не обіщає навіть... — відзивається друга. — Він ще у мене все забирає...

— Стала-б я любити такого... — призириливо пирхнула губами перша.

Друга тільки зітхнула. Нахилилася до самісінького вікна і, пошепки, спиталася:

— Чи тобі до сподоби отой червоний, що вгорі?...

— Ні! — скрунула та головою.

— Чому?

— Тому, що він непрактичний...

— Чому непрактичний?

— Тому, що аксамитовий... Нашій сестрі практичного, брезентового треба... Щоб можна було і в негоду виходити...

— Хіба брезентовий ліпше?

— Звичайно! Ти тільки подивись на старших... На Медовій вулиці всі так ходять...

Поруч них підстаркуватий панок. Також розглядає капелюшки. Лице його напружено-зацікавлене, а очі раз-у-раз позирають на бліді, густо напудровані, ще дитячі майже, личка дівчаток.

— А коли ти собі купиш такого капелюшка? — питає друга.

— Тоді, як пощастить знайти доброго гостя, — відповідає перша. — От, до тебе вже й сьогодні підходив якийсь молодий...

— Стала-б я з таким злидарем ліжко товкти!... — обурилася друга. — Ходім уже!...

Підстаркуватий панок здригається, напружено кашляє і раптом повертається до них.

— Прошу! Панунцям скучно, може?...

— Еге-ж... — каже перша.

— Трошки так... — сміється друга.

— Я хотів-би, щоб панунці не було скучно, — говорить панок до другої.

— А як з паном?... — з узмішкою питається вона.

— До рана... в теплі... чеколяда... рум...

— Згода!...

Взяла його під руку й повернулась до подруги :

— А ти як?...

Та якось тремтючо й тихо відповіла :

— Я... я ще подивлюся на капелюшки...

V. Визволений раб.

Щоранку бачив їх через вікно. Як виходив на двір, то говорив з ними і давав їм через дротяну загороду папіроси. Вони брали їх у мене без найменшої подяки. наче так і мусіло бути. Хто вони й звідки — не цікаво. Цікаво було те, що вони були люди. Прості, звичайні, грубоваті навіть, але люди. Не так давно, визволяючись з неволі одної, попали в неволю другу і сиділи в ній цілком спокійно, будучи певним в своїх силах...

І в той час, як по за дротами їх табору росцвітав май і ходили білі панни, вони були зайняті своєю болючою думою про волю і не помічали нічого.

Одного ранку я почув сильний дитячий голос, який співав :

„Чуєш, сурми заграли,
Час росплати настав“...

Я схопився з ліжка і підійшов до вікна. Побачив за дротами громаду невільник, серед якої стояв малий хлопчина і співав інтернаціонал. Коли він скінчив, то вся громада кинулась до нього, піднесла його в повітря і закричала — „слава“...

— Звідки ти, товаришу, що так гарно співаєш?!...

— Із Києва! — почулась відповідь декількох голосів.

— І ти справжній революціонер? — спитався я знову.

— Ні! Я большевик! — відповів мені вже сам хлопчина. — Дайте папіросу, то я й вам заспіваю!

Я загорнув у папір декілько папірос і кинув їх за дроти, а сам зачинив вікно і став переглядати „патріотичну“ газету. Читав про плебесціт на Горішнім Шлеску і чув, як за вікном дитячий голос дзвінко виводив :

„Ще не вмерла Україна,
Ні слава, ні воля“...

Увійшла господарка помешкання і сказала :

— Чи пан бачать, як один большевик співає, а всі шапки зняли?... А, кажуть, що вони в Бога не вірять!...

Я мовчав. — Душа тих, що за дротами, була мені аж надто зрозуміла...

В і й т.

1.

— Вас хто війтом вибрав?

— Громада.

— Брежете! Піп, вчитель і попівський син.

Так верещав на ціле горло Гнат до сільського комісара. Гнат вернув щойно „з Росії“ — від більшовиків. Десь з ними тягався. Заробив порядні гроші. Самі царські. Кіньми торгував. Та як вертав у Галичину — десь на границі відібрали йому зарібок. Гнат кляв зате всіх навколо. Цілу Україну також.

Був сином колишнього, старого небіщика — війта, за добрих ще цісарських часів. Йому не могло тому поміститися у голові: як війтом може бути хто инший — не він. Зате й не терпів він комісара, зате нарікав на попа, на вчителя, на попівського сина й на всю Україну.

— Чекайте! То ще инакше буде! То ще не скінчене.

Ночами думав Гнат на печі.

— То ще обернеться. То ще я буду війтом.

Ціле село не любило Гната за його крик, за його нарікання.

2.

Дійсно перемінилося і стало инакше.

Комісар заховався в мишачу діру. Верх взяв двір і шляхотний пан. В повіті „обняло власть“ якесь староство. Піп зімнявся й обмежився тільки церковними справами. Його син пропав десь на Наддніпрянщині. Вчителя вивезли в бараки.

А Гнатом звинуло й завертіло. Скрутило біля двора. Шляхотний пан зрозумів його скоро.

— А ходіть-но сюди, Гнате.

Сказав до Гната пан протекціонально.

Гнат обтер носа рукою, руку витер о полу, зняв шапку з голови і держав її в руках. Підійшов і хотів вже цілувати панську руку.

— Не треба. Не треба.

Пан підвів руку високо під бороду. Сів на фотель. Гнат стояв покійно біля порога.

— Слухайте, Гнате. Ви будете війтом в нашому селі. Ви порядні. За України до політики не мішалися. Таких нам треба.

Гнатові заясніли очі. Серце ззстукало живіше.

— Добре, прошу пана. Як пан кажуть.

— Але, знаєте, Гнате, тепер у нас Польща — треба всьо по польськи.

Гнат заколихався. По польськи він не вмів.

— Тут приїде новий вчитель, — говорив дальше пан з двора. — На місце того. Він вам всьо порадить. Тримайтесь разом.

— Слухаю пана.

— А тут, знаєте, Гнате, зараз одна справа: матечки й косцюлек.

Гнат нащулив вуха. Хотів точно виповнити панське побажання. Щоби так відразу побачив, яким він мудрим війтом.

— Косцюлек треба відреставрувати. Валиться. Треба громадських грошей на віднову.

— Слухаю, прошу пана.

— А матечки. Вони в такій скромній хатчині.

Гнат тільки кивав головою.

— Ая! Ая!

— Треба їм дати кращу хату. Тимчасом. Потім. З часом ми вимуруємо їм палату.

— Добре, прошу пана. Котру хату?

— А Івана, що був комісаром.

— Івана? А Іван?

— Піде в Іванову хату.

Гнат завагався.

— А що, прошу пана люде скажуть?

— Люде? Село? Гнате! Наплювати на село. Тепер ми пани.

— Ая! Ая! Прощу пана.

Так став Гнат війтом.

3.

Вперед не приставав з ним ніхто з села. Сторонили всі від нього, мов від прокаженого. Бочили. Не хотіли показуватися йому на очі. Не хотіли стрічати його на вулиці. Опісля.

Від Гната много залежало: від кого взяти підводу для легіонерів, від кого зареквірувати пшениці, на кого подати до жандармерії.

З перестрашу заблукали до війта кури, гуси, відтак і свині й інші приноси заляканих.

А раз, у неділю, рознеслося в селі:

— Гнат присягав сьогодні.

— Присяг!

— Ая! Ая! Присяг!
 — Присяг, значить є війтом.
 — Є війтом!

Гнат заколов бичка і зарізав пацючка. „Номінацію“ треба запити.

Деяк скорше просив громаду.
 Душею думав: — Прийдуть чи не прийдуть?
 А другого дня рано — набита повна хата.
 Музика грає.
 Танці завелися.
 Громада співає...

Січень 1921 р.

А н т о с ь.

1.

— Чесна громадо! Нема що довго надумуватися: пана нагонимо, двір розберемо. Скінчити вже раз із тим усім. Так говорив до зібраної громади господар Антось.

У громаді кипіло. Одна партія була—за тим, друга—проти. Проти було більше. Скінчилося — пішли. Скінчилося—погрозою, стисненим кулаком, лайкою.

Антось не давав за програму. Він підохочував дальше село. Збирав сторонників.

Дітей вислав до города на науку.

2.

Тимчасом рунув фронт. Змінилося — у прямопротівне. На верх вилізла противна партія: угодовці й такі, що не кричали нічого „за свободу“.

Пан станув сильною ногою у селі. Почалися арештування.

Антось настрашився.

Що буде, як його приарештують? Що зроблять тоді його жінка й діти? Як будуть жити без нього?

І він? Чи зможе перенести всьо? Холод? Голод? Недугу?

— Що мені робити? — радився вечером Антось свої жінки.

— Хіба йди до пана. Поцілуй в руку. Перепроси його за всьо.

— Що на те село скаже? Ану-ж то знова зміниться?

— Що село? Богато село скаже, як тебе заберуть?

А з мене здруть останню сорочку?

— То правда. Аяк-же.

Думав Антось. Думав. Нічого не видумав. Треба йти. Треба ратуватися.

— Ану-ж викине його пан? Що тоді? Ану-ж заарештує, як тільки покажуся йому на очі?

— То хай тоді Божя воля діється. Краще скорше, чим пізніше.

— Йду.

3.

Тихо застукав до панських покоїв. Пан здивувався: побачив Антося.

— То ви? Антось?

Пан хотів щось сказати. Антось приступив до пана і вхопив панову руку. Зачав її цілувати.

— Чекайте! Чекайте!

Пан вирвав свою руку.

— Та я, прошу пана, прийшов до пана, просити пана, щоби пан мені дарували, що я за України говорив перед громадою.

— Ага. Ага! А нащо було кричати? Гвалтувати? Підбурювати?

— Або я розумів?

— А бачите! Так. Так. Добре, що тепер вже розумієте. Добре, що тоді нічого не сталося. Більше такого не робіть у своїй життю.

— Бігме! прошу пана. Не буду більше такого робити.

Антось хотів ще раз цілувати панську руку. Але пан не удостоїв його більше. Говорив далше:

— Слухайте, Антось, ви ходите до попа?

— Тепер не ходжу. Колись ходив.

— Не можете тепер туди ходити?

— Як треба — можу.

— От бачите, Антосю. Треба туди ходити.

— Добре, прошу пана. Як пан кажуть.

— Треба туди ходити і треба слухати, що вони говорять про політику.

— Добре, прошу пана. Буду слухати.

— Їм не треба противитися. Навіть противно: треба з ними отверто говорити. Треба, щоби їм отворилися язики.

— Я вмію, прошу пана.

— Так, так. Я знаю, що вмієте. Так отже. А потім до мене тай мені всьо скажете, що там було.

Антось вклонився до землі.

— А як добре так кілька разів піде — вам буде також добре. В селі останетеся. Нікто вас не рушить. Дам вам опісля трохи поля. Будемо в згоді жити.

— Добре, прошу пана.

Антось вклонився знову низько й вернув до хати.

4.

Жінко! Абис знала: який добрий пан! Страх!

— А що? Я не казала? То найліпше: відразу — і вже невний.

- Ая. Ая. Казав тільки, щоби я ходив по попа.
 — На що?
 — Слухати. Що говорять.
 — Або пан разом з попом?
 — Та-де! Абим слухав, що він говорить про політику.
 — Про політику? Антосю. Нема-що. Політику лиши.
 — Пан казав. Зате мені добре буде.
 — Я вже не мішаюся в таке. Роби, як думаєш. Маєш свій хлопський розум.

5.

На другий день було свято. По Службі Богові оголосив двором свіжо поставлений війт, що „матечки“ зачинають завтра науку. Щоби люде висилали до них дітей.

- Що? До матечок? Або ми Ляхи?
 — Недочикання. А наша школа? Де?
 — То ще не кінець. То ще инакше буде.

Такими голосами говорила громада.

— А я свої діти висилаю до закінниць, — сказав двірський коваль.

— Я — Українець — такий як ви. Але діти мені милі. Наша школа, хто знає — коли буде. Взагалі — чи буде. А тут зачинається вже завтра наука.

— Ая. Ая. То правда.

Притакували інші двірські посіпаки.

— Я свої діти висилаю до „матечок“. Вони мудрі, такі як професор.

— Ая. Ая.

Похнюплено і мовчки розійшлася громада до дому.

6.

— Може би й ми висилали свої діти до тих матечок? — сказав несміло Антось до своєї жінки.

— До матечок? Так далеко! Болото! Потім зимою буде. Мороз. Перестудяться. Розхорують. Тай що з того?

— Так. Але знаєш — пан тримає з тими закінницями. Війт голосив коло церкви, щоби висилати діти. Завтра наука зачинається. Знаєш — панові не треба противитися. А то ще за тамте.

— Та або я знаю?

Антось вислав свої діти до „матечок“.

7.

За кілька місяців, на латинське Різдво — школа „матечок“ давала „представління“.

Зіхали пани з двора, латинський ксьондз з сусіднього городка, зішлися двірські наймити й слуги, коваль і мельник; прийшов й Антось.

На приладжений градус вилізли чорноризні „матечки“
й нещасна сільська дівтора.

Якийсь хлопчик тримав „звізду“. Якась дівчинка —
„шопку“ з засвіченими свічками.

Решта з „матечками“ крутилася навколо „дерева“.
Одна з „матечек“ дала знак й заспівала.

— Aniōł pasterzom mówił...

Навчені діти тягли за нею.

Вдоволено встала вся „публика“.

На небі — мерехтіли зорі.

В салі було мирно, тихо і спокійно.

Січень, 1921 р.

Не наш.

Побожним ухом він збирав гомін рідних звуків;
звуків безжурно дитячого сміху;
звуків пісень, дзвінкої тиші степів робочого літнього
полудня;

звуків розпачливого гомону самотного осіннього лісу,
громів розгніваного неба, шаленства вихрів невгомних,
проклять і лементів війни...

Збирав він барви килимів рослинних із батьківського
поля, ламання ліній білих хаток і церков, примхливу гру
промінів на битому шляху, сріблястий полиск річок, сяйво
сонця...

Збирав перлини духа невмирущого, огонь людської віри,
прагнення й мрії.

Збирав...

І складав з них образи нові благословенної праці на
спільній ниві волі і братерства; співав про височінь не-
глітних ідеалів, про красу добра, закутого в кайдани, облуду
щастя минулих хвилин і дійсність мук та гора.

Співав.

Не для себе. Для всіх — для близьких і далеких.

А ті, для кого він співав, проходили байдужливо та
безуважно...

— Спиніться, люде! Гляньте красі у вічі, послухайте
поета!

— Його слухати? Та він — з чужого хутора. Не наш...

* * *

Ходив він до вбогих хаток, де світ небес співживе
з пітьмою. Не обминав проклятих сутерен, де злидні ро-
дяться разом з людиною і тільки з нею вмирають. Учащав
до кам'яних вязниць, куди не завжди правда заглядає. Ві-
тав до хорих, сиріт і вдов.

Усім ніс тепле щире серце. Лікував рани людяним
словом. Сіяв насіння мужности й віри. Осушав сльози по-
кривджених промінням ласки. Ділився з голодним най-
меншою крихтою, одягав його останньою ниткою.

Сміло плямував усяку кривду і неправду. І голос його
лунав безстрашно, грізно і натхнено:

— Прокляття вам, тирани, душегуби! Прокляття вам, всі ті, що живете блідим потом брата, що смажите людей на вівтарах, присвячених богам.

— Святий! — шепотіли довкола, — визнайте його, брати, він святий...

— Хі-хі! Святий! Та він з чужої парафії! Не наш!

* * *

Чужа рука звязала всю країну. Насильство залило всі закутки життя. Жорстока хуртовина розкидала всі рідні вівтарі, а жертвенні вогні вгасила кровю і сльозами.

Здорові ситі престоори недоля загорнула у блідість голоду й смерті і спеленала їх тугою та розпукою.

І все полонила.

А тих, хто захищав рідні стріхи, занесла, як зірваний лист зелений, ген-ген на чужі поля. Там надлюдськими зусиллями рятували вони надірвані нитки свого життя, вязали й латали їх голодом і злиднями.

Дубіла країна під кольбами рушниць і крізь бред і нестяму благала порятунку.

Відірвав він від серця найдорожчий шмат — дружину й дітей, залишив їх на чужині, а сам, у темну ніч осінню, перейшов кордон.

Опоїли душу нахонці полів і шепоти кунців, спалахнула кров від поцілунку вітрів, від усміху хаток.

Кинувся він на ворога батьківщини, як вихор степовий, як казковий запорожець. —

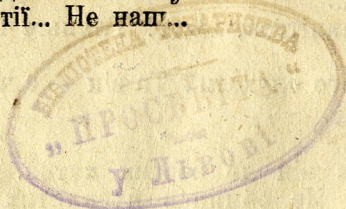
І — загинув.

Як святощі, прийняла земля гарячі струмки крові, а небо — луку вогняної скарги, благання помочи й віри в перемогу.

— Брати! Вшануйте його пам'ять щирим: „слава!“

І тільки відгомін далекий і глухий:

— Він иншої партії... Не наш...

„Зейда Пук“.

Життя божевільного Пука знають малі і старі, багаті й бідні. Старі, сиві жиди памятають ще Зейду малим хлопцем, з котрим ходили до хедеру. Знають вони Зейду й молодим вродливим юнаком, що допомагав своєму батькові Срулеві гандлювати старим шматтям. Згадується їм не раз і одружіння Зейди з Рухлею Бермановою, крамарування його і все життя. Згадували і про те, як колись на весіллі у Зейди танцювалося, які там були гості і яке то було хине...

Давно то було.

Може літ тридцять а може й сорок минуло, як Зейда Пук ішов до шлюбу з Рухлею Бермановою. Багато води втікло з того часу, як Зейда на ті п'ятсот карбованців посагу, що мав за Рухлею, одчинив крамницю. Продавав там стрічки, нитки, суконце панське й мужицьке, різні перкалі. Крамниця була невеличка, торгувалося не багато, але й про таку крамницю бідному жидкові нічого згадувати тепер. Такої крамниці не одчиниш і за п'ять тисяч. А тоді, хоч крамниця давала Зейді не багато, але жити було можна. Коли ж почав він продавати потай у себе на квартирі пиво, квас, а іноді й горілку, то зробився справжнім купцем. Виходючи в суботу разом з Рухлею на широку вулицю, в сурдуті з золотим ланцюжком на камизельці, з брилем на голові, ушнурованих черевиках, Зейда уявляв пана на всю губу, а Рухлі то й не пізнати. У червоному шовковому вбранні, із золотим годинником, у серіжках — ішла вона під руку з Зейдою як пава яка...

Все сприяло розвитку „потайничка“; Рухля, з її точеними, наче з мармуру рисами лица, зі станом дівочим, волоссям пишним, довгим, і поважними рухами, лагідна вдача Зейди й одноманітність містечкового життя з гульнею й шинками, — сприяли розвитку багатства і він здавав уже до скарбниці гроші по книжці, подарував божниці пару срібних ліхтарів, офірував кожного тижня бідним двадцять, тридцять „злотих“. Дрібним урядовцям іноді не хватало вже й місця в „потайничкові“, а таке начальство як надзиратель Соломоніда чи секретар військового „присутствія“ Чубай, — почували себе в „потайничкові“ мабуть ліпше

ніж у дома. Що до Соломонида то він навіть готовий був перевернути „потайник“ Зейди в участок, де б можна було урядовати й разом пити й гуляти до сходу.

Балакали, правда, баби, що надзиратель Соломонида закохався у Рухлю, а тому то він днював би й почував би в „потайничкові“. Та це не здавалося чудним, бо всі урядовці залицялися до Рухлі і всім вона була до сподоби.

Траплялося, що балакаючи з яким будь новим урядовцем, який ще не встиг ознайомитися з дивами міста, запитували:

— А в Зейди був?

— Ні... Що то за Зейда?

— Е, та ти ще й Рухлі не бачив!... І не соромно тобі?

Збентежений урядовець клопотався.

— Я не знав... Як що треба, то я зараз...

— Такої жіночки помреш і не побачиш... — пояснював йому якийсь старий урядовець.

Цілуючи пальці старий підморгував до молодого й казав:

— Іди... Жалувати не будеш...

Той йшов до „потайничка“. Там, усміхаючись своїми чарівними очима, частуючи, запрошувала його Рухля заходити частійш і здобувала в ньому свою принадність нового прихильника.

Одначе ніхто з урядовців не міг похвалитися якоюсь ознакою Рухліної прихильності, що до нього особисто. Рухля чогось боялася своїх гостей. Запитуючи себе, чого їй страшно, коли вона зустрічав зачаровані погляди підпаних урядовців, Рухля не давала собі відповіді. Нераз, набігавшись за день, стомлена, залишивши Зейду господарювати, дрімала вона в себе в кімнаті, поруч якої гуляли гості і звідки доносились до неї окремі фрази їх розмов, що заставляли її червоніти, — непокоїлася чогось. Порівнюючи красу її з виглядом Зейди, зупиняючись на оцінці її тіла, вроди, прикмет, — гультай здавались їй якимись звірями, що розриватимуть „на частки“. Те, що чула вона у ночі з уст п'яних, котрі сиділи в сусідній кімнаті, в день отверто дивилося з очей їх і вона не знала, що то таке, але то було щось страшне, що її лякало, через, що неспала цілими ночами й турбувалася днями, розповідаючи про це все Зейді.

— Жінки взагалі чогось завше турбуються... — відказував він, жартуючи. — Зідять мою жіночку п'яні урядовці..

До розмов, що мали гості між собою, Зейда не прислухався. З початку своєї торгівлі, коли п'яні урядовці робили йому безсоромні запитання — його це вражало, здавалось мерзотним, огидним, але потім він призвичаївся

— Треба жити... — думав він, — треба заробляти... хай собі балакають... балаканина зла не скоїть.

І заспокоюючи Рухлю, не звертав уваги на її побоювання.

Вибіраючи таку годину, коли Зейда крамарував у місті, до „потайничка“ з'явився Соломонида. Низький, з великим черевом, брязчучи острогами, влезив він у кімнату і, привітавшись з Рухлею, починав допитуватися з посмішкою про відношення Рухлі до чоловіка. Часто, коли поставивши горілку й закуску на столі, Рухля виходила до кухні, Соломонида йшов слідом за нею. Там у кухні, не припиняючи своїх жартів, запрошував її випити з ним чарку та побалакати. Та Рухля трималась осторінь від нього. У піввійському одягу Соломонида, його посмішці, занадто вільних рухах — почувала якусь небезпеку. Дякуючи за запрошення, вона ухилялась од кумпанії, а Соломонида все тільки посміхався...

Випивши горілку, Соломонида, підморгуючи, запитував:

— Ну, що ж, серденько, засилати сватів? — і, шарив своїми очима по її обличчю, високих дівочих грудях, обхоплював усю її постать і вона почувала, що наче якийсь величезний вузько добирається до грудей, до серця й все там смочче... Вона добре розуміла те, що мав на думці Соломонида, коли, жартуючи, нагадував про сватів і, по ночах довго лежала з відкритими очима і раз чула, як урядовці, бенкетуючи за стіною, умовлялися „встроїти Зейді фіґля“.

— На якого чорта такому поганому жидові така красауня? — чула вона.

А коли на другий день прийшла до неї факторка Зіта, до обов'язків котрої належало також і сватівство, Рухля почувала багато де чого, про що й не думала. Факторка обіцяла їй різні коштовні речі, гроші, совала до рук якусь брошку з блискучими камінцями.

— Що ж маю робити? — запитувала у Зіти Рухля.

І факторка лагідно дала їй відповідь:

— Бути добрійшою з панамі...

Соломонида, життя котрого здавна було вкладеним у рямці виконання наказів начальства, гульні й найширшого, що до збирання хабарів, з'ужиткування своєї посади, не буваючи в „потайничкові“, чуввав себе кепсько. Не то якась нудьга нападала, не то йому чогось не вистачало. Пояснюючи це зайвою чаркою або не дуже дбайливим виконанням своїх обов'язків, Соломонида не міг позбутися цієї нудьги навіть і тоді, коли не виходячи з кімнати, спав дві три доби. Коли прокидався, то йому здавалося, що спав він не так, як раніш, що й у ві сні бракувало йому чогось. Тільки тоді, коли факторка Зіта, яка посилювалась до

Рухлі, повернувшись і, віддаючи йому брошку, сказала: — Ні, пане, тут нічого не вийде! — Соломонида зрозумів, що він закохався у Рухлю. Тому то можливість зайвий раз бачити Рухлю, балакати з нею, здавалося йому, вертала спокій. Одного разу прийшов він до „потайника“, коли не було Зейди і, привітавшись з Рухлею, сів мовчки коло столу.

— Вам, пане надзиратель, дозволите пива? — запитала Рухля. Соломонида, подвівши голову, подивився допитливо їй у вічі і по якомусь часі відповів:

— Ви хочете дати мені пива... Ну, щож, давайте...

— Через що, — продовжував він, — коли б я не зайшов до вас, ви завжди пропонуєте мені щось з їжи чи пиття? Я не хочу ні пива, ні квасу... Може бути, що я прийшов сюди лише за для того, щоби подивитися на вас... Ах ви!...

Рухля поралась коло шафи і мовчала, неначе не чула. Нарешті Соломонида додав!

— Дайте чого будь прохолоджуючого... Пива, чи що...

Рухлі стало ніяково. Такі розмови, що повторювались все частійш і частійш, лякали її настирливістю тих домагань, що десь поза словами висувувались у Соломониди, одбирали в неї спокій, заставляли її чекати чогось иншого, гіршого. Стоючи коло шафи, Рухля вийняла пляшки з пивом і, бажаючи хутчій задовольнити його, почала клопотатись. Соломонида це помітив.

— Та ви не турбуйтеся... Я зачекаю... Спочину трошки, на вас подивлюся...

Рухля мовчала й поралася, спустивши вічі. Вона почувала на собі зір Соломониди — тяжкий, упертий й цей зір лягав на неї якимсь важким тягаром. Одкоркувавши пляшки з пивом, вона поставила їх разом зі шклянкою на стіль. Соломонида налив пиво в шклянку й подав її Рухлі.

— Прошу дуже...

— Дякую... Я не вживаю...

— Як то не вживаю? Торгувати пивом й не пити пива? Дивно... Ні! Цього не можна... Дуже прошу!.. — ще раз звернувся він до Рухлі. Вона одмовлялась. Та довелось таки їй покоштувати, бо Соломонида взяв її за руку й зовсім ясно показав своє бажання, заставити Рухлю силоміць випити пиво.

— Не смачне?... Не вжеж? — сміявся він, побачивши, як Рухля, випивши пиво, одставила шклянку.

— Ви звикли, мабуть, до солоденької?!

Рухля мовчала.

Вона ледви стояла коло шафи, линула думкою до Зейди, бажаючи його прибуття. Соломонида ж, стоячи вже на середині кімнати й закурюючи цигарку, сказав:

— Ви цураєтесь мене, Рухле? Боїтесь чогось, не знаючи навіть того, що почуваю я до вас.. Ви завжди показуєте мені, що для вас я ніщо... Ви не вірите мені... Ви

любите свого чоловіка й певні, мабуть, що й він вас теж любить...

Це Рухлю здивувало.

— Звичайно любить... — переконано відповіла вона.

— Любить... Любить.. Може й любить, але як?... Чи робили ви собі таке запитання?

— Не робила й не хочу робити... Свого чоловіка я люблю і він мене теж любить...

— Чи любить?

Соломонида підійшов до шафи. Голос його дріжав, уста склалися у посмішку, а очі поковзом бігали по її постаті, зривали з неї сукню, спідницю, палили її якимсь важким соромом.

— То тільки вам здається, що він любить!... Здається... — чула вона десь здалеку.

Бажаючи скинути вагу, якою Соломонида все більш придушував її, Рухля мовила, начеб то впевнюючи Соломониду:

— Ну, чому ж він мене не любить? Він мене любить, нане надзирателю... На те ж він і мій чоловік...

Соломонида не вгамовувався:

— А ви його теж любите?

— Люблю... Як же можна не кохати свого чоловіка?... — запитала вона, дивлячись у вічі Соломониді.

Він був уже коло неї. Узавши несподівано її руку, підсунувся ближче й зазирнув у вічі:

— А я?...

Раптом обняв її і, притискаючи до себе, пошепки запитався:

— А я?... А я?... Невже мене ти не любиш?...

Скривлене обличчя Соломониди, його зір, що зробився якимсь начеб то прищелепуватим й те, що почувала на своєму стані руку Соломониди, яка тиснула її, розвіяло туман.

— Що?... Одчипіться... Що вам треба?

Скочила до дверей.

Соломонида зупинився. Він зовсім не предбачав такого кінця своїм залицанням. Робивши Рухлі запитання про до міри її кохання, Соломонида хоча й не надіявся, що Рухля впаде в його обійми, але гадав, що рахуватиметься вона хоча б з його офіційним становищем.

— До того ще, — думав він, — я й мужчина не старий і не поганий...

Червоний, набундючений, піймавши облизня, він намірявся гукнути на Рухлю по поліцейському, але ж у ту хвилину до кімнати увійшов Зейда.

Зейда не помітив, що жінка чимсь схвильована, не помітив він і суворого тону, яким одповів Соломонида на його привітання. Тому-то, посидівши ще якийсь час, Соломонида хитнув Зейді головою й кинувши на Рухлю серди-

тий погляд, вийшов із хати. Рухля розплакалася. Вона розповіла чоловікові про те, що сталося.

— Чого він од мене хоче?! Коли б він не був, так завжди чипляється до мене зі своїм коханням. Бач, йому дуже хочеться знати, чи я кохаю тебе...

— Він жартує так... — несміливо перечив Зейда.

— Що то за жарти?! Невже можна так жартувати?... Як-би ти знав, що його розмова, його сміх, його очі щось таке роблять зі мною, що я й сама не знаю...

— Ну, вже й обмерла... Він, правда, чоловік дуже ласий до жінок, але ж що йому до нашого кохання... Йому, Рухлиню, завжди, коли він випе чарку, другу, хочеться говорити про кохання, залицятися... Не турбуйся, Рухлиню! Це він жартував... Всі вони жартують... Ти думаєш, що може й я не жартую з дівчатками поза хатою... Ой, ой... Це й як!

Довго ще балакав він з нею, заки вона заспокоїлася.

Пристав Голдарейський, приїхавши в місто до справника з докладом і одрапортувавши йому як слід, загуляв. У товаристві секретаря поліційної Управи Чубая, надзирателя Соломонида й якогось панка він обійшов ледви не всі ресторації й трактири, а коли у вечері о годині одинадцятій кумпанія притяглась до „потайничка“ Зейди, то всі вже були п'яні.

— Приймаєш Зейдо? — хитаючись, запитав Гондарейський, — ми прийшли до тебе в „трущобу“... Хе! Хе! Даси нам покуштувати своєї „рібі“, а тако-ж по чарці... Ну, що-ж, приймаєш?...

— Прошу дуже... Прошу... Є й риба, є й чарка...

Зейда заклопотався. Хутко з'явилась на столі чимала парафка, холожена риба, огірки, якісь палянички. Гості почали частуватися.

— А де-ж Рухля? Не вже ми не побачимо твоєї дружини? Може вона хвора? — запитував Соломонид.

— А... так... так... Треба нам привітатись з твоєю дружиною... Треба... — стверджував й Голдарейський.

— Вона спить, набігалась за день, стомилась...

— Можна й розбудити...

— Для чого ж будити... — перечив Зейда. Та гості хутко забули про Рухлю, бо почалась гульня. Хтось нагадав, що треба випити пива, там згадали про вишнівку та тмінівку. Вимагали, то одного, то другого. Зейда бігав, задовольняючи гостей.

Балакаючи й обмірковуючи службові й особисті справи, кумпанія пила й їла все, що Зейда не подавав.

— Еге, — казав секретар Чубай, — що приставу? Приставу, братці, життя! Посидів би ти в Управлінні, то тоді знавби...

Він звертався ніби до Голдарейського.

— У містечку — от де братчику життя! До справника далеко, в околицях, крім тебе, ніякого іншого начальства. Одягнеш собі мундір з погонами, шаблю на срібному ремінцеві причепиш, сині штани, чоботи з острогами... Стоїш собі коло хати та й наглядаєш. Гукнеш на мужиків: — Давай, хлопці, того, давай сього... І ніхто тобі не перечить...

Усі співчуваючо сопли.

Соломонида, заплющивши очі, неначе дрімав.

— Квасу, Зейдо! — гукнув Голдаревський.

Під столом рядками валялось вже багато порожніх пляшок. Кімната, закидана недокурками та огризками, нагадувала якийсь смітник, а тютюновий дим у кімнаті стояв хмарою.

А Зейда раз-у-раз тільки й чув:

— Зейдо, горілки!

— Зейдо, пива!

— Зейдо, квасу!

Гості гуляли...

Вже пізно. У кімнаті, де гуляє кумпанія, ледви блимає лампа. Спить Голдарейський, поклавши голову на стіл, і бурмоче щось Чубай, сонно хитаючи головою. Одина лише Соломонида ще леє горілку з бутельки у шклянку панкові. Той уже нетямучими очима вглядується в обличчя Соломониди й, мов, пригадуючи, хто це — лізе цілуватися. Обидва щось белкочуть, а опісля пють. Панок зовсім п'яний зсовується зі стільця під стіл, а Соломонида уперто розглядає шклянку.

У кухні, коло печі на ослінчику, сидить Зейда. Він спить, упершись головою об стіну, жахаючись зі сну, здригаючи, коли хто будь з гостей говорить голоснійш ніж звичайно. В спальні спить Рухля.

Починає сірити. Лампа у кімнаті гостей, ніби гасне. Мимрить щось крізь сон Чубай. Панок розлігся на долівці й спить, голосно розмовляючи щось. Огнистий язик лампи блимає стомлено, наче п'яно. Якось лякливо, то спалахне й яскраво освітить кімнату, то гасне й топить її в темряву. До другого вікна починає заглядати промінь світанку. Коли він сполучається з жовтим світлом лампочки, то розкидається на столі світло жовтими блисками.

Раптом Соломонида прокидається. Зхопившись за стіл обома руками, він силкується встати, хитається й падає. Встає й, хитаючись, іде до кухні. Зупиняється коло дверей. Довго щось думає, а потім повертає й прямує до спальні.

Промінь світла від лампи, що падає через піврозчинені двері, освітлює ліжко, руку Рухлі, шматок ковдри.

Соломонида приглядається. Ще хвилина і він тихо й обережно будить Голдарейського. Той щось бурмоче, але коли Соломонида, ухопивши його за руку, тягне до спочивальні, то Голдарейський йде.

Обидва зникають за дверима.

Чується по якомусь часі півзадушений викрик, мов би то стогін, а потім стає тихо...

Спить, набігавшись, стомлений Зейда. У ві сні він чогось усміхається, причмокує, хмуриться, облизує язиком висохлі уста. Якийсь виразний крик, стук чогось, щось, ніби падає, — заставляє його прокинутись. Він прислухується, але все тихо.

Деся кукурікнув півень.

Зейда дрімає. Через сон він бачить і лампу, що блимає неясно в другій кімнаті, і стіл з пляшками та склянками, і чийсь руку, що звисає зі столу.

Зейда спить.

Із світанком, коли тіні з кімнати починають одна за одною чезнути й кімната вже повна сірим світлом дня, Зейда прокидається. Він йде до вітальні, де сплять гості. Там на підлозі валяються перекинені стільці, пляшки, бите скло, непотрібно, якимось чудно блимає лампа у світлій кімнаті.

Протираючи очі, Зейда, йде до спочивальні. Відчинені двері ледве, ледве пропускають світло у темну без вікон кімнату. Дві, три смужки світла освітлюють середину ліжка, яке стоїть проти самих дверей. На ньому лежить купа — ніби білизни, ніби одежі.

Зейда чогось тремтить. Повернувшись до їдальні, він хапає лампу, збільшує світло і входить з лампою. Гляючи вираченими очима на ясно освітлене ліжко, Зейда почав кричати:

— А-а-а-а!... — голосне, пронизуюче неслось у маленькій, низенькій, глухій кімнаті, мов якийсь стогін пораненого звіря і, вирвавшись у їдальню, збудило Чубая й панка. Від того крику вони протверезились одразу й налякані, вскочили до спальні.

На ліжку, на зімятих і розкиданих перинах і подушках, з піднесеним уверх підбороддям, заломленими за голову руками й замотаним коло рук волоссям, розтуленим ротом і прямим поглядом скляних очей, зовсім гола, лежала мертвою Рухля.

Поперек ліжка, накриваючи вагою свого тулуба її ноги, спав, підхрапаючи, Соломонида. На підлозі, коло дверей, розтягнувшись, спав Голдарейський, а коло самого ліжка, на вколішках, тримаючи в руках лампу, безтямними очима, втопленими в стіну, дивився Зейда.

— Ти спиш... Може ти не спиш? Чого ж ти так дивився? Чого ти виричила очі? Ти знавш, отсним п'яницям я носив увесь час і пиво, і квас, і горілку... Багато вони випили... багато... Нащо мені були ті пляшки, нащо мені той квас і те пиво?... Кімната повна шкла, воно колеться, ріжеться і болить, болить те порізане, пошматоване тіло... А все давай... давай пиво, давай квас і все дай і все дай!... Але нащо мені те пиво?... Нащо мені той квас?...

Тепер він уже старий, божевільний, бідний жид. Кожного ранку, коли йде улицю, йому на зустріч кричать діти: „Пук! Пук! Давай пиво, давай квас! Пук!“

Зейда зупиняється і, наче одірваний від своїх думок пророк, суворо й гордовито підіймає голову, трясє києм і кричить до них: — Геть, нерозумні!... Геть!...

Потім, ніби заспокоївшись, усміхається й, простягаючи руки, питає:

— Нащо мені те пиво, нащо мені той квас?...

Почувши це діти вдовольняються. Зацікавлені, розглядають вони пророка, котрий, перевернувшись якимсь жидком, стоїть ніби серед панства і, usługовуючи, подає пиво й квас.

Як горобці від соломяного діда, розлітаються вони, але ще довго чути на вулиці їх вереск, заки який небудь старий крамарь не розжене їх і тоді, десь далеко чується ще відгомін:

— Зейда Пук! Пук! Давай пиво! Кв-а-с!

Так із дня у день. Діти, що колись дражнили його, стають дорослими, женихаються, дружаться. Минають роки й, розшукуючи собі забавку, нова юрба дітей ходить слідком за ним, божевільним, старим жидом. Як і ранійш, кричить він до дітей: Геть, нерозумні! — Геть!...

І заспокоївшись, невідомо котрий раз, запитує когось:

— Нащо мені те пиво? Нащо мені той квас?!...

ГР. ГАНУЛЯК.

Процес о меджу.*)

(З Лемківщини).

— Як же то сталося, куме, жес-те на таку біду зашли? Сядте си дакус,¹⁾ та повічте!²⁾

— Ано, як, без люцкій нерозум. Як знате, Ваньо Скробала і Васько Палиця процесувалися о меджу уж даяких десет років. Ваньо, місцевий ґазда, а Васько, міркуєте, як то повідають „пристап“, што то пристає на чужей ґаздівство. Він оженився зо сестром Скробали, але тота сестра, Марина їй на имя, не била рідна сестра Ваня, лем по матери. Дос,³⁾ же, коли Палиця поставив хижу недалеко Скробаловой хижі, то вам правдива публіка настала. Скробала не даєт Васькови ани худоби на меджи насти, ани поплід своє поле возом переїхати, а як би курка, або, вибачте, паця⁴⁾ Палиці зашло під Скробалів сад, то уж суд Боский там водився.

Процесуються рік, процесуються другий і ксе виходит Скробалі зле, а Палици добрі.

Што то такой било, то мара там знає, але Скробала небішник повідат: Жебим мав без порток ходити, то ся не дам. Нех си Палиця бере і сто гадукатів, нех спроваджат комісії єдну за другом, а я му не дам на меджи пасти і конец.

І так тягне вам ся процес може яки штири роки і Палиця виграв на шитки пункта. Але пришла війна. Скробала і Палиця нарокували до войска, а якоси потім пришли до нас Москалі. То било акурат на весну. Єдного дня виганят Палициха корови на меджу, а Скробалиха виле-

*) Містимо це оповідання, яко зразок багатой і красочної гозірки Лемківщини, так упослідженої нашими мистцями слова. В той час, як Гуцульщина має вже цілі „свої“ твори, Лемківщина зостається майже невідомою. Гадаємо, що перші спроби шановного автора в цьому напрямі не будуть без відгуку і Лемківщина, подібно Гуцульщині, знайде своїх письменників. Читаючи, треба робити наголос на передостаннім складі слова. — Редакція.

1) Трохи. 2) Скажіть. 3) Досить. 4) „Публіка“ — це тільки що: комедія, пьєсо. 5) Порося.

тіла з дітисками з хижи, та як шитки ся вознут до Палицих, то побили вї на квасной ябко і не дали пасти.

— Я преці виграла процес! — кричала Палициха.

— Виграла? А в гуз...! Тепер твій процес не вальорний! — так, міркуєте, повідат Скробалиха і не дає Палицисі ани приступити до меджи.

Тимчасом, што ся водит? Скробалу в Инталії забило, в Скробалиха обзератся¹⁾ за хвостом, бо німа²⁾ кому ґаздувати. Дітиска маленьки, німа кому робити, а ту ґаздівство великой.

А я вам забив повісти, же русски уж отступили назад і до нас пришли Мадяре і уж за тих Мадярів пришла до Скробалихи цедулка, же Скробала забитий.

Мислю си, не зле би било пристати до Скробалихи, там файной ґаздівство, хоц³⁾ люде повідають, же она не добра, же скупа, але, як нон⁴⁾ гварит, хто скупий тот не гвупий, а же баба не добра, то штоже би я за хвост бив, жебим бабі ради не дав?

І оженив єм ся і аж тепер виджу, же там на тім ґаздівстві не шитко так било, як оно ся здавало. Ріжни войска знищили што било коло хижи, позаберали, што ся лем дало взяти і я оженився з голема стінами.

Зразу я ничим не турбуюся, бо іщи яко тако било на світі. Але як уж дав нам Бог діцко,⁵⁾ а за рік другой, а часи настанут ксе⁶⁾ гірши і гірши, то мислю си: ов, біда! Што ту дале буде? Мадяре забирають і худобу і пашу, зарібку німа ниякого, а ту іщи нас довги тиснут. Бо, міркуєте куме, іщи як небіщик Скробала жив, то пожичав пінязі⁷⁾ на шитки боки і лишив довгу штоси на двадцет стівок. Шиткой забрали розмаїти штайрамти, гадукати і матареуши.

Я ту ся мечу і г нон бік і х тот бік і ани руш.

— Ци тя ту мара взяла, што ту робити до гада?⁸⁾ Міркую си, жеби хоц тота війна скінчила ся, то може би люпше било. Штоси повідають люде, же цисаре хотятся положити⁹⁾ і має бити спокій, але того спокою якоси не видно. Так само, як моя стара з тов Палицихов.

Москаль хотів забрати наш край, бо повідат, я маю право до него, бо там сут таки руснаки як і г мене, а наш, міркуєте, тот цисар з Відня, повідат: „Я маю тот край в уживаню з діда прадіда і не дам нич з него, хібаль як хочеш то заплять і си го воз!¹⁰⁾“

Тимчасом уж знате, што ся стало. Г Відни зробилася якоси революция, цисаря зошмарили, а наши хвости, што били на війні, поприходили домів. А ми ту ждеме і міркуєме: што ту за ряди настанут? Повідають люде, же сами будеме ся рядити, аж ту, позераме, а до села ідут якис

¹⁾ Оглядається. ²⁾ Нема. ³⁾ Хоч. ⁴⁾ Тамтой. ⁵⁾ Дитину. ⁶⁾ Завсїгда. ⁷⁾ Гроші. ⁸⁾ В значінню „до чорта“. ⁹⁾ Погодити. ¹⁰⁾ Возьми.

вояци, в рогатих шапках, повідають, же то польскої войско, же ту має бити Польска. Та, мислю си, што буде, то нех буде, жеби лем тот сьватий спокій бив, то уж шитко буде добрі.

Коли то, куме, біда не спит. Палиця вернув з війни і повідат, же буде пасти на нашій меджи.

— Без мене можеш си пасти, як єс виграв процес, то трудна рада! — гварю до него, але моя стара, як ся зірве з лави, та до мене:

— Ти собі стуль гємбу, ти ту не газда, я Палици не дам пасти на меджи, жеби тут хоц зараз сконав.

— Бій ся Бога бабо, — реку, — та тота меджа того не вартат, жеби ся о ню вічно процесувати. Не даш пасти, то він піде знов до сонду.

— До сонду? Шкода, жес хвон, а-с такий глупий, — повідат до мене, — та до якого сонду, де тепер сунт яки сонди?

— Та якиси ряд єст — повідам — і сонди сунт, та треба дати шиткому спокій, нех го там колька зіпре, бо позерай,¹⁾ на што ми уж зипшли без тоти процесу?

— То нех буде, я не попушу, жеби ту зараз здох. Я єс жадного сонду не бою, я їх шитких маю десин... — повідат до мене моя баба і што їй зробіте?

Я уж ся нич не обзивам, жду, што дале буде. Пришла весна, Палиця виганят худобу на меджу, а моя, вибачте, баба, бере кіл з плота і до нього. Битка, публіка, на цілой село. Моя Каська побилла Марину, ніби Палициху, што ся г неї влізло; а Васько, ніби Палиця — знов мой Касьці пястуком медже очи, я лечу і гварю: не бий мі баби, а він і до мене ся бере і знов битка, наперед баби, шотім хлопці, аж нас сусіди розігнали.

І знов терміна по сондах і комісії і знов Палиця виграв, а нам кажут платити штоси десет стівков коштів, а як не заплатиме, то, повідать, же корову зо стайні виженут.

— А нех вас шитких суд Боский скаре!²⁾ — кне³⁾ моя стара, тай до мене:

— Знаєш старий што?

— Што такой? — звідуюся.

— Їд до Відня, їд до самого цисаря, оповіч му шиткой, нех коштує што хоче, поле продам, запвачу што треба, а на своїм мушу поставити.

— Та — реку, — опамятайся бабо, та уж по Відни і по цисарю, та хіба-с не чула, же цисаря зошмарили?⁴⁾

— Цисаря зошмарили? Шкода, жес такий старий, а повідаш такой, што ни пришити ни прилатати. А деж то може бити, жеби цисаря не било? Люде так наомисні бесідують, жеби могли робити, што їм ся хоче. Зрештом, як ти не поїдеш, то я сама поїду.

¹⁾ Диви. ²⁾ Покарав. ³⁾ Клене. ⁴⁾ Скинули.

І што ви на тото повісте, куме? Зібрала ся вам баба, позичила г Юдки дві стівки і поїхала.

За два дні вернула, бо іно до Кракова доїхала, бо дальше її не пустили. І мало ся вам баба не встекла,¹⁾ хоч земле розступайся. Повідат, же я шиткому винен, чем я не їхав, бо, гварит, мене би борше пустили як її.

— Нич иншого ся не стало — повідат Каська — іно тото, же Палиця має го Львові шваґра, котрий покінчив шитки школи і тот розтеліграфував по шитких панах і сондах, же я маю з Палицев процес, же хочу їхати до цисаря на скаргу, а пан з паном ся знає і еден за другим тягне і нич не порадиш.

Я уж ся не обзивам, бо ся такой бою, жеби баба знов до мене з писком не стала. А она дале провадит свою бесіду.

— І мі так ся здає, же мене на колеї пізнали шандаре, бо ня розмаїті підходили і ся довідували: а дзе ви матко едзєцьє?

— До Відня! — реку, — по то і по то. І тота звакров шандарска, іщи ся смів з човека.

— „Ходзь до мене, кобіто“, — повідат еден, якиси деспетник,²⁾ — „я ці покаже цесажа, он ці зробі право“.

— Нех їх шитких грім ясний спалит, — кне моя Каська, — не найду права х сонді, ани ня до цисаря не допустят, то я си-сама найду право!

І нашла.

На другий день, як пастух Палиці вигнав корови на меджу, моя Каська хап за жорнянку, што стояла в сінех за дверима, тай до пастуха і бе, де ся хпаде і так го побила, же го аж до Сянока до шпиталю завезли.

Але тепер уж мойй бабі не вишло то на сухо. Забрали її шандаре до гарешту і сидит уж третій місяц.

А я, як видите, куме, бавю дітиска і кну тоту годину, в котру ем одважився тот порог переступити. Бо ци ми треба било такой публіки?

Очевісні человек х пекло заліз і уж. А добрі ми так, коле ми ся забагло газдівства, то тепер маю.

Синява, 1920 р.

1) Сказила. 2) Збиточник.

ФЕДІР ДУДКО.

З БАЛЬКОНУ.

Уривок із роману „Aeternum“ („В тенетах життя“).

Покій готелю, де я оселився, виходить бальконом на велику площу, посеред якої за чепурними ґратами стоїть тінявий сквер із двома водограями і бронзовим пам'ятником національного героя.

З висоти 4-го поверху мені видно зелені верхи каштанів скверу, лискучу постать монументу з простягнутою вперед рукою, розкішний кілим різнобарвних квітів у ґазонах по боках монументу і геометричні фігури жовтих доріжок, по яких туди і сюди повільно проходжуються люди. Спершися на бар'єр балькону, я іноді уважно слідкую за ходом цих людей і стараюсь одгадати по їхніх рухах, з якими думками вони тут проходжуються.

Але найбільше мій зір застановлює на собі рівна, мов натягнена струна, лінія широкого проспекту з високою алеєю струнких тополь посередині, що починається зараз за площею і біжить в напрямі від мого покою кудись у далечінь, де зникає в неясних сизинах великанського міста. Вона невдержно тягне мене до туманного обр'я. Там десь, далеко-далеко, лежить мій рідний край, де тихо шепочеться вітер у вербах, де невгамовно чиргикають горобці в коноплях, де, порозставлявши широко крила, припинило стоять вітряки по горбочках і слухають, як плаче журна дівоцька пісня в полі, де чистим сріблом стелються, купаючи в собі небо, мовчазно-тихі, сонні ріки... Через величні храми чужого міста, через його розкішні палаци й мости, через шпилі високих башт і верхи фабричних димарів, через шумливий гуркіт близкучих площ і проспектів — я ловлю запах у рідних полів, прагну тихого шуму гаїв, за якими сумує моя душа, моє серце, вся моя, обвіяна подихом рідних вітрів і зогріта теплом рідного сонця, істота... Ех, коли б крила — так би от знявся і полетів!

Цілий день перед моїми очима по залитих сонцем вулицях повзають, ліниво повертаючися, немов гладка капуста гусінь, трамваї. Прудко, наче перелякані миші, сюди й туди перебігають автомобілі. Поважно і діловито пересо-

вуються фіякри. І скрізь, куди не кинеш оком — люде, люде і люде. Тисячи, десятки тисяч людей, кожна зі своїм клопотом, зі своєю турботою, зі своїми думками, потягом, метою.

А ввечері, коли померхнуть фарби заходу і над містом блисне світло електрики, перед моїми очима з'являється чудова панорама величного океану вогнів. Далеких і близьких, великих і маленьких, білих, червоних, жовтих, зелених, зеленкуватих, синіх. Мов у чарівній казці.

Вихожу на балкон, одділяюся від темної стіни величезного дому і повисаю в повітрі.

Піді мною сявер, залитий молочним світлом великих ліхтарень. Таємничий, прозоро-зелений блискіт каштанового листя. Ясне полискування струмків водограїв. На білих доріжках саду потоки темних людських фігур.

Просто поперед мене по проспекту двома довжелезними рядами, мов низки великих чудових перлів, простягнулися в далечінь молочно-білі вогні електрики. А вправо і вліво від них десятками тисяч ясних точок, як одблиск величезного неба в чистій воді, розляглося велетенське місто.

Мене обгортає сум, душа лине кудись далеко і через це море вогнів впиваюся зором і біжу думками до тьмяного крайнеба. Мені мерещиться чарівний образ країни з прозорим небом, в якому весело моргають зірки, зі срібним місяцем, що, загнувши роги, тихо стоїть над сонним лісом і зазирає блискучим серпом у став, із темними сілуєтами високих, спянілих од западного повітря тополь, що порозлягалися довгими тінями на м'яких оксамитах левад, із солодким шепотом щасливих голосів під тихими росними вербами...

Відкидаюся назад, щоб одірватись од солодких виджень, і перевозжу очі в правий бік. Звідти, з п'ятьми, дивиться на мене сотнями вогнів, мов роззявлена паща потвори вишкиреними зубами, фасад великого пятиповерхнього будинку.

В довгій низці освітлених чотирикутників знахожу вікно на третьому поверсі. Знайоме мені вікно з тонкими прозорими фіранками, крізь які вечорами, коли засвічується електрика, мені видно все, що за ним робиться. Першого ж дня, як я оселився тут, воно поклонило мій зір і з того часу невдержно притягає мене, немов якась могутня магнітова сила.

Вікно освітлене. В м'яких одсвітах невидної мені лампи бачу її постать, струнку і граціозну, як тіло гірської серни, і душа моя наповнюється тихими радощами і захватом блаженного щастя. Я ввесь, усіма почуттями, цілою істотою своєю тягнуся до неї, неначе листя кімнатної рослини до сонця, ловлю очима кожний її рух і жадібно вибираю його в себе, мов животної тепло ласкавого проміння.

Якийсь час вона нерушно сидить у фотелі, схилившись над книжкою.

— Що вона читає? Які думки, образи, уяви будить книжка в її гарній, вкритій ніжними кучерами головці? Які чуття, переживання хвилюють її? Ах, як би хотілося мені заглянути зараз в її душу!

Вона враз одкидається всім станом на спинку фотеля і, закинувши руки за голову, хвилину думає. Потім рвучко підводиться, ліниво і гнучко, мов заспана кицька, потягується всім тілом і підходить до вікна. Висовується з-за фіранки і спирається на підвіконня.

— Куди вона дивиться? Що зостановлює зараз на собі її погляд? Цікаво знати, чи скидає вона хоч іноді оком на мій балкон? Чи знає, що в такому близькому сусідстві з нею є людина, що ні на хвилину не зводить з неї очей, стежить за кожним її рухом, знає багато інтимних моментів її дівочого життя? Напевне і в гадках собі того не має.

Через якусь хвилину вона випростується і зникає в покої. І незабаром я бачу її з великим білим капелюхом у руках. Стає перед люстром і починає прилажувати його на голові.

— Куди вона стройться?

Почуваю занепокоєння: вона зараз піде, можливо надовго, на цілий вечір, і я знову не буду її бачити, знову зостануся зі своєю самотністю, зі своєю журбою...

— Може б я зійшов зараз на діл і непомітно пішов слідом за нею? Покіль вона одягнеться і вийде з дому, я вже буду на вулиці. Але по що? Простежити її, прослідкувати? Ні, ні. Просто так — із цікавості побачити її ближче. Може навіть підійти і познайомитися... Не треба, ні. Так краще — бачити здалека і, зостаючися невідомим, спостерігати її життя...

Вона вдягає капелюх, знову зникає в покої і появляється перед люстром у білому елегантному пальті і білих рукавичках. Яка вона зараз чепурна і принадна!

Не встигаю добре огледіти її, як світло у вікні гасне. Хутко перехиляюся через бар'єр балкону і втоплюю очі у високі двері дому, звідки вона мусить зараз вийти. Проходить кілька ментів, і я бачу, як звідти граціозно вискокує її легка фігурка, круто звертає вбік і змішується в масі прохожих. І коли зовсім зникає з моїх очей, серце моє раптом починає болісно щиміти, в груди входить туга і почуття гіркої самотності і на душі стає так само темно, пусто і нудно, як у її покої.

Прохожуюся кілька разів узад і вперед по балкону і зупиняюся. Тупо й досадливо дивлюся в темряву її вікна і мені пригадується, як я побачив її вперше.

Було це ввечері того дня, як я тут оселився. Стояв я на балконі і дивився поперед себе на величне місто, що

торіло безліччю різнобарвних огнів. На душі лежав сум і росла нудьга, як завжди на новому місці.

Раптом з боку мене щось блиснуло. Я повернувся і відразу ж побачив освітлене вікно і за вікном її, струнку, елегантну, граціозну, що стояла посеред покою в пальті і капелюсі і стягала з пальців рукавички. Її граціозна постань прикувала до себе мій зір незвичайною красою форм і делікатною грою рухів. Було в ній щось таке, чого ми ніколи не бачимо в житті, а що уявляється нам лише, як мрія, як сон, як чарівна ілюзія, що ніколи не здійснюється.

Я впився очима у вікно, а вона, немов демонструючи себе на екрані, стягнула з пальців рукавички, скинула капелюх, пальто і гнучкою ходою пройшлася по покою. Потім зупинилася і... почала розбиратися.

Коли скинула з себе блузку і в світлі електрики блиснули тугими округлостями її чарівні руки й ідеальні вигиби плеч, я весь затремтів і прилип поглядом до неї, боячися пропустити найменший рух, найменшу подробицю дивного образу. Хутко скидаючи з себе одні по однім предмети туалету, вона зосталася нарешті в одній легкій сорочці. Але ще це один мент — і з неї спало останнє прикриття. І на те, що я потім вглядів, могли сміло позаздрити і великий Пракситель, і геніальний Фідій, і могутній Анджельо, і благородний Канова.

В прекрасні форми її тіла, в тонку гармонію його рухів було вкладено весь геній божественної творчости і всю силу диявольської спокуси. Естетична краса й отруйна принадність так тісно сплелися в тім тілі, що не можна було любитися на одну, щоби не влеститися другою. Це був образ чарівної Венери, за-для котрої змагалися боги, творили нечувані подвиги напівбоги—герої і гинули в шалевій боротьбі мільйони смертних.

Я стояв, мов зачарований, і жадібними очима пив благородну красу її форм і солодку отруту спокусливих рухів. І дивлячись на розкішні дівочі перси, на вигиби струнких ніг і опуклих кульшів, на тугий, мов гума, і гнучкий, як пружина, стан пишно-розвиненого тіла, яке вона мила у воді, думав:

— Які могутні засоби має природа, щоб утримувати життя в сліпій і рабській покірливості своїм законам! Яку страшну силу вклала вона в спокусливу красу жіночих форм! Я певний того, що коли б на моїм місці стояв самогубець із піднесеним до виска пістолем і вгледів те, що я зараз бачу, він би безсило спустив руку донизу.

Мені пригадалося біблійне оповідання про диявола-спокусника, що в чарівнім образі нагої жінки прийшов порушити спокій праведного пустельника Антонія.

— О, який же ти могутній, всесильний дияволе! Але яка ж висока мусить бути краса боротьби і перемоги

людського духу і людської волі над твоїми спокусами! Що може бути сильніше й вище за цю красу перемоги!

Але тої перемоги в собі я не чув. Я ясно почував, що той чудовий образ тілесної краси, що стояв поперед мене, подолав мене, зробив мене безсилим, безвольним і покірливим, як ростоплений віск, полонив мене вкрай, до останку. Я почував себе рабом цієї краси, рабом сліпим і слухняним на кожний її заклик.

Я бачив, як вона, вимивши тіло водою, старанно витерла його рушником, одягла на себе широку нічну сорочку, що гарно облягла округлості її форм, сіла на фотель і почала розшнуровувати черевики. Потім розпустила пишні волосся, заплела дві довгих розкішних коси і вклалася в постіль. Тепер, коли вона лежала лицем до мене, я добре роздивився її обличчя, повне чистих рис і м'якої приємної краси. Але бачив його недовго. Вона простягла руку до електричного виключателя і потонула в щільній темряві.

А я стояв, заворожений, спянілий, непритомний, і дивився в темряву її вікна. Мені ввіжалося спокуслива нагота її тіла, краса молодих членів, грація гнучких рухів...

Тої ночі я майже не спав. Чарівний образ невідступно стояв перед моїми очима.

З тої пори її вікно стало для мене магнітом. Де б я не був, що б не робив, я завжди бачу його перед собою. А коли дома, мої очі міцно приковані до нього.

Вдень я не бачу її. Спущена фіранка не дає мені заглянути в її pokій. Зате ввечері, коли блискає в неї світло електрики, стою на балконі і не звожу очей з її вікна. Крізь тонкий серпанок фіранки я бачу все, що вона робить і чим живе, і ці спостереження заповнюють пустоту мого життя. Ані один її рух не зостається не вловлений моїми очима. Я при звичайстві вгадувати по них її настрої, думки, бажання. По них я вивчив її вдачу, звички і не помилюся, коли скажу, що знаю її краще, ніж самого себе.

Хто вона і як її зовуть — до цього часу не знаю. Але хіба це так важливо! Хто б не була — вона для мене найближча людина, що захопила собою все моє життя.

Удень, коли не бачу її, відчуваю тугу, нудьгу, самотність. Час лізе покволом, мов черепаха. Хожу сам не свій, злущуся, нервую. Робота не йде мені до рук. Те тільки й роблю, що хожу безустанно з кутка в куток, палю папіросу за папіросою і думаю про неї. Вона ввесь час у моїй уяві. Я чую її м'який, як оксамит, голос, бачу ласкавий погляд її очей, ловлю дзвінкий і чистий, мов пісня жайворонка, дівочий сміх... Або вихожу на вулицю і, тиняючися по місту, жадібно шукаю її очима в людських потоках. І дивно, до цього часу я ніколи не стрів її, не бачив близько.

Але коли надходить вечір і я бачу її у вікні, я оживаю. Душа повна радощів, серце тріпочеться від щастя...

Чого мені більше треба! Нудний день існує в мене для того, щоби пити шастя радощів у вечері.

Але іноді я переживаю години гострої тривоги і болісних страждань. Це тоді, як вечорами нема її дома. Тоді душу мою гризуть неспокій і ревниві почуття, що доводять іноді до роспачу.

— Де вона? У знайомих? Але ж знайомих, як я помітив, у неї майже нема. Вечорами, коли до неї не приходять ота маленька панночка в наполеонським капелюсі, вона завжди сама. Де ж вона? Де?...

В серце закрадається тривога.

Мені уявляється невідомий баламут, що покоряє її серце. Вона йде тихою алеєю саду обіч нього, слухає влєсливі слова, що він нашептує на вухо, а він, повний бруї тальних намірів, пє очима її красу, близько зазирає в оч-жидібно обводить зором її руки, шию, плечі... А може об-виває рукою її стан і палко цілує гарячі уста...

В такі моменти я весь тремтю від ненависти й люті до мерзеного спокусника і невимовно страждаю.

А іноді приходять мені в голову інші думки.

— А що, як вона зовсім виїхала з цього покою, і я не побачу її більше!

Тоді на мене находить такий роспач, що я хапаюся за голову і готовий кинутися з балкону на землю.

Але хто може зрозуміти ту мою радість, коли в такі хвилини враз блискає світло в її вікні і знову я бачу її, таку привітну, близьку мені, принадну!

— Що це — кохання? Любов до людини, якої зовсім не знаєш, яка навіть не догадується про твоє існування, яку ти бачиш лише уривцем, випадково, підглядаючи її, крізь вікно, мов слідопит, мов злодій? Але що мені до того — що це. Хай воно зветься, як завгодно на людській мові. Мені важливо лише, щоб я її бачив. Без кінця бачив. Це дає мені спокій і вносить радість у моє життя... От і все...

З далекої бапти полився над містом, тихо танучи в нічному небі, густий, м'яко-оксамитовий бій курантів.

— Раз!... два!... три!... чотири!... — рахую вдари.

— Ого, вже пізно! — думаю і поглядаю на її вікно. — Пора б їй бути дома.

І думаючи це, чую, як хтось із середини мене говорить:

— Слухай но, одумайся! Пощо тобі втручатися в чужі справи! При чому ти тут! Яке відношення маєш до неї? Чорт зна що! Дурню! Нема — ну й добре. І гаразд! Що тобі до того!... Ні, голубе, так далі не можна. Абсолютно не можна! Це — дурниці! Пора одуматись! Іди і берися за своє діло...

Я слухаю цей внутрішній голос, хвилину думаю і по-гожуюсь.

— Правда! Це суцця правда! Пора одуматись.

Рішуче повертаюся, захожу до покою, засвічую електрику й сідаю до столу.

Намагаюся вдавати себе спокійного і рівнодушного, але мимоволі заглядаю крізь розчинені двері балкону на її вікно і ловлю себе на самообмані.

— Чорт зна що! Чорт зна...

Підвожуся, запалюю папіросу і починаю ходити.

— Так далі не можна... Ні, ні, не можна... Треба щось робити...

А що робити — не знав.

Ходив із кутка в куток, палив папіроси і заглядав на її вікно, чи нема ще. А коли вона прийшла, простояв на балконі, покінь не роздяглась і не лягла спати, ввійшов до покою, розібравсь і вклався в постіль.

— Треба щось робити! Треба... — думав, дивлючися розплющеними очима в темну стелю, на якій лежав сумний одсвіт пізніх огнів вулиці.

І повторюючи в думках цю неясну формулу такого ж неясного рішення, немов слова твердо заученої молитви, бачив її темний, укритий тихою поволокою сну покій, такі ж, як у мене, плями електричного відблиску на стелі, чув її рівне сояне дихання і побожно, наче в тихому храмі, вклонявся перед святощами її чистого, невинного, скромного дівочого спокою...

Вже почало дніти, як я заснув...

ЛІТЕРАТУРНА ЛІТОПИСЬ

К. ЛАВРІНОВИЧ.

Грецькосії-мозольники.

Занедбані й забуті. —
Живуть в низинах, де ні світла, ні сонця. —
Марять щастям, вірять в прийдешнє. —
Одні з многих. —
Сини землі — грецькосії.
Діти міста — мозольники. —
Тернові шляхи перед ними. —
Вони письменники з народу...

Я зовсім не думаю „задаватися“ і хай мені вибачать всякі „екстрактивисти“, коли їм несподобаються мої доброзичливі слова про „занедбаних“, але сказати мушу. Мовчати далі було б непростимою помилкою. Кажу, — помилкою, — тому, що багато з них були належно згадані нашими „патріотами“, але, на жаль важкий, все те робилося, чомусь уже після їх смерті...

Отже спостереження й уваги:

Ясно: війна й революція викликала не тільки грандіозну руйнацію економічного добра, але й спричинилася до перебудови культурного життя, що й породило цілу низку різномастих новаторів, як в області письменства, так і мистецтва взагалі. На широких просторах Української Землі, починаючи Січеславом і кінчаючи Львовом, — закладаються і розкладаються десятки різних літературно-артистичних організацій, організуються й реорганізуються всякі „мистецькі“ спілки. Над Дніпром — „Пролеткульт“, а над Дністром — „Клєрокульт“... Там і тут багато дискусій. Безліч нарад. Тисячі суперечок. Хвилі балачок про пролетарську й національну культуру, а поза тим усім — „темна вода в облацях“...

Результати цього всього: на Україні — на стінах міських камяниць безсмачні і беззмістові, нічого не нагадуючі пролетаріїві, величезні плякати, а в Галичині „подивляємо“ барвисту хвилю закликів на „равти“.

Як „пролетарська“, так і „національна“ культура твориться без усякої участі народу. Пролетарська книжка видається на смак керівничих усякими видавничими відділами, а національна — підноситься охочим по спекулятивній ціні нашими „патріотами“...

Звичайна річ, воно то приємно прочитати десь у списку співробітників пролетарського часопису такі прозвіща, як Павло Тичина або Михайло Семенко, але-ж це не свідчить про те, що письменники з народу добилися своєї мети і вийшли на шлях вільної праці.

На жаль великий, треба сказати по правді, письменники—селяне і письменники—робітники ще й досі пробувають у низинах. А яка міць і сила в їх творчих пориваннях!.. Яка безмежна любов до того, що називається мистецтвом, горить в їх серцях! — Серед них є дійсні і яскраві таланти. Вони скромні й соромливі по натурі. Прекрасні й чисті в своїй вірі в майбутнє. Вони, цвіт будучини народньої культури, що й досі зістаються лише гречкосіями та мазольниками.

Ім нема місця серед „екстрактивистів“, як і серед вірогідних слуг „патріотів“, але їм могло-б знайтися місце на шпальтах тих видань, які претендують на назву „пролетарських“, або „народних“. Нашим поступовцям і новаторам в першу чергу варто було б звернути увагу на письменників з народу і подбати про їх організацію та працю.*) Будуча праця цілком справдилаби сучасні видатки.

Досить наблизитися до них на один крок, як стане зрозуміло, до чого ми йдемо. Вони пророки в лахміттях, що мають огненне серце в грудях. „Культура“ витіватого „Кривого Джіммі“ та балаганної „Розради“ ще не розбестила їх...

Нагадаю де-кого з них.

На мене вони робили вражіння оригінальних і щирих натур.

Таких п'ять:

Микола Коваленко — син бідного селянина — заробітчанина. Скінчив усього церковно-парахвіяльну школу, багато вчився самостужки. Почав друкуватися у 1909 році. Видав книжку своїх поезій „Під хрестом життя“, за що критики „Ради“ висміяли його в самий цинічний спосіб і порадили „свідомому громадянству“ не звертати на „таку бездарність“ ніякої уваги.

Блукаючи без праці по вулицях Київ, він довгий час не кидав надії утриматися в місті і вибитися в люде, але голод примусив його повернутися знову на село і залишитися там назавжди. Йноколи з села чується його голос:

*) Маю на увазі „Митусу“. — Автор.

„У тьмі моя пісня на крилах летить,
І бється в одчаї об дикі скелі,
І кровю каміння сумне червонить,
І іскрами сипле в холодні пустелі.

А скелі бездушні, ніби й не до них, —
Без думки і слова, стоять мовчазними. —
Лиш демона злоби, часами, злий сміх
Розітнеться дико в повітрі над ними“...

Селянський поет ще й досі мріє про велике культурне місто, про видання свого „великого мужицького роману“ і про зміну свого сумного життя на більш відрадне. Із свого занедбаного села він кличе й простягає руку до тих, що „мають вуха“, але „скелі бездушні, ніби й не до них“...

Другий робітничий поет, *Мусій Бандурист*, будучи десь в чоботарській майстерні підмайстром, випадково навчився читати і став на обрізках ременю писати свої вірші.

Перший його вірш з'явився у 1912 році на стор. Київського „Рідного Краю“ і звучав так:

„Чому це ніхто не озвався
І руку ніхто не подав,
Як я між лісами тинявся,
Та все вас на поміч гукав?

Гукання так сумно лунало,
Так сумно, мов стогін в лісах,
Як лихо мене виглядало,
Ховаючись десь по кутках...

Мабуть ви гукання не чули,
А може й забули зовсім,
Од себе на вік одіпхнули,
Мене не назвали своїм“....

Тоді до цих віршів редакторка „Рідного Краю“ Олена Пчілка додала свою замітку, що, мовляв, „сі вірші молодого поета з народу, робітника, могли б бути присвячені „Товариству українських письменників“, — коли б таке товариство „було“... Але такого товариства не було тоді, як і немає й досі, а тому руки йому ніхто не простяг і він загубився десь, затратився, затерся...

І, жаль його!... Як жаль, що цей „вихованець босяцької академії“, — як він сам про себе каже, — мусів уступити з дороги перед усякими „хвасонистими“ бездарностями, які, часто буває, крім „шляхетного“ походження та здатності наслідувати Шевченка, нічого ліпшого за собою

не мають.. Його записки прозою, п. н. „Мое товариство“, надруковані в тім-же „Р. Краю“, — нагадують щось Горківське. Умови життя, серед яких повстала його пісня, були пекельні.

„Мені багатько доводилось бачити п'яних людей, але таких несамовитих у п'янстві, як мое товариство, я ще нігде не бачив“. — Пише він у своїх записках.

Коло людей, між якими йому приходилося жити й працювати, складалося з „хозяїна“ і майстрів — Кучерявого Миколки та Рижого Альошки.

Розмови їх:

— А, Ніколка! Ай оглох! Нігде почті, що ні огонька! Небось, ми одне сидім до ефтіх пор!... — каже Рижий.

— Ну, іді, спі! Какой тебе чорт держіт? — відповідає Кучерявий. — Я ещю буду работать, ведь, заказчік посулил на водку, еслі окончу раньше.

— Ну, ефто дело другое. Ех! Знавшь, Ніколушка, мнє на водочку везло, когда я работал на Бесарабке!... Бивало, ні адін заказчік (а заказчікі билі свої, русскіє люди), не прихаділ без полбутилочкі, да ещю бивало, в реставрацію потащіть... Уж і буцалі!... Сколькo в участкє ночевал, Бог ти мой!“...

Але, не дивлячись на таке товариство, іскра Божа не згасла в його грудях. Вона горіла надією на будучину. І тільки жорстока громадська байдужість та експериментальні спроби всяких „добродійників“ від кооперативної журналістики, що намагалися зробити з нього „свого письменника“, заставили його махнути на все рукою...

Тепер він, як і Коваленко, сидить десь у закутку і лає чоботи...

Оригінальна постать селянського поета *Корнія Гуленка* звертає на себе увагу не тільки одного селянства Київського повіту, але й київської інтелігенції, хоч з нею він ніколи не мав нічого спільного. Це був український Дрожжин. Жив собі на селі. Обробляв свою смужку поля і у вільну годину від праці, складав свої пісні.

В часи приходу Німців, він „одушевляв“ своє село, але загинув від руки місцевих бандитів, які називали себе „большевиками“. Після його смерті, в його рідних, що живуть в с. Мирівці (Київськ. пов.) залишилося багато рукописів, які було б варто вратувати від загибелі.

В збірнику „Веснянки“ (1919 р.) вміщено перші вірші робітника *Басараба*. Басараб „сам собі швець“, — як він каже, — і свої вірші пише де попало, навіть на підметках чобіт. Писав він більше року, а місяців з 5 блукав по редакціях з надією, що його десь таки видрукують... Революція занесла його в ряди червоної армії, де він „пише чоботи і шие вірші“...

Передомною автобіографія одного галицького самородка. З ласки Божої справжній талан — *Сильвестер Калинець*. Там, в „азіатській Московщині“, ним напевне зацікавилися б які небудь „Суріковци“ і давно вже використали б його, але в нас, особливо-ж у Галичині, він ще довго буде читати книжку в полі над борозною і безнадійно марити куском насущного... Калинець ще з дитинства зазнав солодошів мужицької долі, а коли підріс, то пішов у світ, як ходило багато тих, що шукають. Калинець новатор мужицького життя, новий тип селянина, про якого марив Стефаник. Перші свої вірші писав „язичієм“, але опинившись у Відні, відчув тугу за рідним краєм і так став свідомим Українцем. Світова війна примусила його зазнати чимало лиха на всіх австрійських фронтах і нарешті закинула його в італійський полон, звідки він повернувся в кінці 1919 р. І там-то він остаточно зрозумів, що —

Неволя, не є воля
Чужина — не ненька,
Не пожалує ніхто так,
Як мамця рідненька“...

Таких пісень написано ним цілу збірку, яку видало видавництво „Русалка“ п. н. „З під рідної стріхи“. Поза цєю збіркою, накладом цього ж видавництва з'явилася ще „поема“ „По другім світі“ і книжка галицьких легенд п. н. „Було, та мохом поросло“. Остання книжечка уявляє собою наслідування інших авторів, але його „Подругім світі“, сатира на галицьке суспільне життя, хоч написана ним по пляну Дантової „Божественної комедії“, являється надзвичайно цікавим, суто народнім твором, в якому душа галицького селянина відбивається як у дзеркалі... Сумне життя Калинця, але все-ж таки не таке, як його наддніпрянських колег. На щастя, він друкується і то так багато, що стає боязко, щоб він не розміняв свого симпатичного таланту „З під рідної стріхи“ на яку небудь „Торбину реготу“... Взагалі-ж, перед Калинцем ще все впереді і його будуччина цілком залежатиме від дальшого розвитку його праці...

Окрім цих п'яťох поетів-письменників з народу, котрі, не дивлячись ні на які умовини свого життя, спромоглися на те, щоб бути видрукованими, — в затьмарених низинах гине не один десяток тих, які мають талант і знають, що таке справжнє натхнення.

Коли не тепер, так напевне ніколи. Тільки тепер вони можуть вийти на шлях вільної творчості, отже треба згадати за них і допомогти їм. —

Мусимо вітати звуколірний гомін богатих душами синів землі — гречкосіїв і дітей міста — мозольників.

Страдницька тінь Архипа Тесленка кличе нас до нього. —

Отже: не треба зайвих дискусій і сумно-жалібних слів про наше безталання. —

Будемо, ліпше, спільні і рівні. —

Руку братові!...

К. Л-ВИЧ.

Сучасні літературно-мистецькі змагання.

Шукання нових форм в сучасній творчості переходить всякі межі і стає просто безмежним. Воно вже не вкладається в рямці якоїсь спеціальної школи, чи стилю, як і не уявляє собою доконаного факту й не усталюється яко викінчена цілість. Шляхи взаємних впливів і різномаїтість напрямів у погоні за новими формами мистецьких творів створили гомінний хаос відчужень і настроїв, з якого мало по малу повстають наново сконкретизовані думки й зреалізовані образи. Однаково, зараз ще у всіх нових творчих стремліннях важко знайти якусь певну засадничу точку. Яка мета цього всього? — На ці питання, на жаль великий, важко знайти відповідь, як важко збагнути всю примхуватість непевної сучасності... Ясно одно: мистецька творчість сучасного моменту являється безкінечною низкою індивідуальних стремлінь, поривань і замірів. Між стремлінням і його доконечною метою знаходиться глибока прірва замірів, з якої раз у раз повстають нові мистецькі цінності. Через це саме майже всі твори сучасних керовників літературних новаторських напрямків носять ознаки випадковості, хоч своїм змістом, часто буває, викликають не аби яке зацікавлення самих широких мас.

Усталюється лише те, що по своему характеру являється суто мистецьким. Такий, мистецький, новий твір передовсім інтригує духовне єство творчого індивідуума й допомагає духовним стремлінням ширшого колективу, творчі завдання якого знаходяться ще в будуччині.

Останніми часами творчий рух в мистецтві дав ряд високо артистичних творів, більшість яких повстала на ґрунті „інтернаціонального“ індивідуалізму, що відсунуло на задній план творчість національного характеру. В хаосі революційних настроїв стала кристалізуватися творча думка українська. — Виникла вона з бунту та протесту проти заскоружлих на кислому демократизмі форм, але ще не зу-

міла зясувати своє мистецьке: „червоно-синь-зеле дугасте“... Ідучи манівцями, стикаючись не раз із революційними несподіванками, позбавлена всякої підтримки загалу, сучасна українська творча думка шукає виходу з того зачарованого кола, в якому вона опинилася після політичних подій 1918 року.

Того-ж року вперше виступила група письменників т. зв. „молодшої генерації“, зорганізована в літературно-мистецьке т-во „Музаґет“. Передовсім „Музаґетці“ заявили себе ворогами традиційного літературного трафарету й виявили нахил до нових напрямів світової літератури, що було дуже не до сподоби декому з нашого „патріотичного“ табору. — Однаково, ця ініціатива була шляхетна і прекрасна. Ходило лише о те, щоб здійснити виголошені гасла. І „Музаґетці“ постаралися це зробити настільки, наскільки дозволяли час і умовини. Випущений ними в 1918 р. „Літературно-критичний Альманах“ зробив своє вражіння, хоч між проголошеними „Музаґетцями“ гаслами і їх працею була страшна прірва. Початкова творчість „Музаґетців“, була новою, але вона проте не могла вийти за межі першої стадії шукань та експериментів. Не дала вона ще й досі того, чого можна було сподіватися від неї, як би так був хоч трохи більш сприяючий ґрунт нашої культури..

Поки-що маємо чудово, з великим артистичним смаком виданий у Києві в 1919 році перший том літературно-мистецького, критичного місячника „Музаґет“. В цьому томі знаходимо низку нових призвищ і ряд нових праць „наймолодшої генерації“, поруч яких притулилися старі, як старий світ, нудні „поези“ Мих. Жука, які не тільки що нічого для „Музаґету“ не дають, але до деякої міри шкодять йому. Зміст першого тому „Музаґету“, в більшій мірі являється продовженням експериментів „Критичного Альманаху“, за винятком таких річей, як „Плуг“ — Павла Тичини, „Мій змараґд“ — Галини Журби і „Дмитро Загул“ — Ультріха Штутнера... В „Музаґеті“ знаходимо майже всі визначніші нові призвища, які в часи революції стрівалися скрізь і всюди, починаючи від старого і „товстого“ „Літерат.-Наук. Вістника“ і кінчаючи якоюсь „Звенигородською Зорею“.

Однаково, як би ми хотіли між співробітниками „Музаґету“ знайти хоч одного націоналістичного віршороба в стилі Кобця, Тарноградського, Олени Журливої і Ко, то не була б даремна праця. Тут дійсно було все нове, почасти вже відоме, яскраве, сміливе й гарне, хоч ще й не зовсім певне й стає, як молоде вино в Куприновських „Лістрогонах“... Тому то й відчувалася недалеко творча боротьба серед самих „Музаґетців“, що й виявилось в низці диференцій в стадії розвитку праці „Студії“ „Музаґетців“, коли вона тільки утворилася.

При інших умовах суспільного життя, літературні змагання новаторів могли б дати дуже багато. Доказом цього може бути факт з виданням літературно-мистецького тижневика „Мистецтво“, який видавався коштом відділу Мистецтв при Наркомпросі і який на протязі свого трьохмісячного існування встиг скупити коло себе майже те все, що було дійсно творчим.

Одначе, вернемося ще до „Музаґетців“, як до ліпших виразників сучасної, української, індивідуальної, мистецької творчости. Зараз вони всі порозсипалися по всій Україні, але що торкається творчости, то спільність мистецьких напрямів очевидна. Існує щось особливе, що дає змогу взнати „музаґетця“ на сторінках київської комуністичної „Червоної Правди“ і націоналістичного львівського „Життя і Мистецтва“. Це передовсім нові форми, оригінальні образи, артистичність стилю і тон...

Із усіх „Музаґетців“ найбільш відомим є Павло Тичина. Це найбільш викристалізована індивідуальність, яка цілком свідомо свого творчого чину. Досить буде згадати з його першої книжки поезій „Соняшні клярнети“ — „Пастелі“ і з другої книжки „Плуг“ — „Залізний псалом“. Другим за Тичиною буде Дмитро Загул, поезії якого вражають не одною лише талановитістю, але й надзвичайною технікою. Молодий поет Володимир Ярошенко зі своїми збірками „поез“ „Світотінь“ і „Луни“, хоч і нагадує собою Ігоря Северяніна та Белого, — все-ж таки оригінальний і глибокий. Вражає ніжністю й естетичним смаком симпатичний Микола Терещенко й викликає замишування натхнення сімболіка революційного Олексі Слісаренка. Слідом за згаданими поетами йдуть молоді прозаїки, серед яких перше місце займає Михайло Івченко. Перший том оповідає Мих. Івченка п. н. „Шуми Весняні“, який вийшов у Києві в початку минулого року, свідчить про те, що маємо не аби якого майстра слова, який по стилю своїх писань є наскрізь мистець, імпресіоніст і чудовий обсерватор найніжніших відчужень людських душ.

Окремо стоїть друга група новаторів „Боротьба“, яка тримається засад колективної творчости і являється ворожою групі „Музаґет“. Ця група свою діяльність проявила лише двома числами „Зшитків Боротьби“ та невеличким „Альманахом Трьох“, в якому між иншим, прийняв участь і один „Музаґетець“ Олексі Слісаренко. Провідниками цієї групи є: Микола Любченко, Василь Еллан, Гнат Михайличенко та Василь Чумак. — Останні два загинули під час денікинського терору у Києві, а перші два заплуталися в своїх „дінамо-теоріях“ і стали хилитися до найлівішої групи футуристів „Флямінґо“, на чолі якої стоїть відомий футурист Михайло Семенко.

Слідом за Києвом починає заявлятися й Львів. Після довгої мовчанки Української Музи на Галицькім літератур-

нім полі. З початком року у Львові став виходити літературно-мистецький місячник „Митуса“. На превеликий жаль, три зшитки „Митуси“ зовсім ще не з'ясовують мистецької позиції нового літературного оґруповання. Окремо стоїть цікава постать молодого письменника О. Бабія. Коротенькі оповідання на теми сучасного життя вражають прекрасним молодечим запалом, в якому чується непідкупна щирість людини. В майбутнім Галичина матиме в особі О. Бабія не аби якого письменника.

НЕМО.

Кустарна преса.

Цим хочемо сказати декілько слів про ту пресу, яка зараз існує по таборах інтернованих і називається „кустарною“. Зараз майже у всіх таборах інтернованих українських військ, виходить два-три часописи, кількість примірників яких рідко досягає зверх сотні. Цілком зрозуміло, що при такій малій кількості примірників розповсюдження часопису є остільки обмеженим, що їх редакції навіть не роблять між собою необхідного обміну. Часопис видається й „зачитується“ одним і тим-же табором і рідко коли попадає за межі його дротів. Однаково такі часописи раз-у-раз являються не тільки „політичним знаком часу“, але й уявляють собою цілком літературний, а часами навіть і мистецький, досить цікавий матеріал. На сторінках цих часописів виявляють свої здатності таборові політики, поети, малярі, які при інших умовах життя могли б стати справжніми мистцями і цінним добром культури.

Поки-що таких часописів є 6-ть. — Кажемо поки-що тому, що справа з виданням саме розвивається і, цілком можливо, що, через якийсь час число їх значно збільшиться. — Отже по порядку:

Табор Пикуличі коло Перемишля, видавав два часописи: літературно-громадський і критичний місячник „Запорожець“ і сатирично-гумористичний тижневик „Аванс“. Обидва часописи друкувалися на шапірографі й прикрашалися численними малюнками до тексту, які виготовлявала таборова малярська студія.

„Запорожець“ уявляє собою досить порядний, до 150 стор., зшиток, формату in folio і кожде окреме число коштує всього 150 марок. Досі вийшло два числа, зміст яких самий різнобарвний, але видержаний і цікавий. Тут і „передова“ про кризу „тарнівського кабінету“, тут і поезії

з бараків, тут повісти й оповідання з військового життя на фронті, тут знайшли собі місце навіть таборові кооператори і „накачують“ несвідому масу ідеями Роберта Овена. Є в „Запорожцеві“ навіть відділ критики й бібліографії, при чому цій критиці підлягають лише ті видання, які належать до „кустарних“. Взагалі часопис цікавий не тільки літературним матеріалом, але й мистецьким своїм виглядом, бо майже кожда його сторінка прикрашена спеціальними малюнками до тексту, або заставками та вінетами, виконаними при допомозі хемічних атраментів.

„А в а н с“ звичайнісенський собі гумористичний часопис. Літературний матеріал далеко слабший того, що в „Запорожцеві“, що можна пояснити хіба тим, що зараз у таборах взагалі не до сміху. Тільки всього, що одна назва може декого розсмішити, бо слово „аванс“ між військовими має не аби яке значіння...

Обидва ці часописи виходили реґулярно, але в дальшому видаванню дуже пошкодило переміщення табору в інші місця, чим роспорошено культурні сили і підірвано, вже налагоджену, працю.

Табір Олександрівськ, коло кордону Познання, видає тако-ж два часописи: літературно-політично-військову газету „Наше життя“ і літературно-просвітного кооперативного двохижневика „Зірницю“.

„Наше життя“, не дивлячись на свою „неперіодичність“, налічує вже 38 чисел, зміст яких нічим не відступає перед змістом давнього „Українського Козака“, або „Стрільця“. Поруч газетних повідомлень, знаходимо тут чимало літературщини, яка в більшій мірі являється творчістю козаків табору. Видається й редагується „Н. Ж.“ культурно-освітнім таборовим відділом. Друкується на шапірографі розміром одного аркуша звичайного писального („писчого“) паперу в кількості 120 примірників і коштує всього 5 марок.

„Зірниця“ до деякої міри нагадує собою колишню „Світову Зірницю“, з тією лише різницею, що все тут пристосоване до життєвих умовин табору і носить ознаки військовщини. Літературна частина складається з коротеньких фелетонів на теми ідейного кооперативного життя і праці, а публіцистична частина присвячена цілком практичній кооперації. Друкується таким самим засобом, як і „Н. Ж.“, невеличкими зшитками в розмірі 8 арк. писального паперу і коштує в окремім продажі 30 марок, — видає й редагує таборовий кооператив.

Найцікавішим з усіх таборових видань являється літературно-політичний, громадсько-військовий тижневик „Наша Зоря“, в таборі Ланцут. Досі „Н. З.“ вийшло 6 чисел, при чому останні числа друковано вже справжнім друком і в своїй власній друкарні. Говорити про те, як організувалося і творилося видання цього часопису, це

значило-б говорити про те все, що зараз так болить і турбує кожду культурну одиницю, що затратилася в таборових-нетрях і на перекір злій волі таборового начальства, що складається з „панів-генералів“, — без єдиного гроша власними силами розпочала видання тижневика і то так влучно, що вже після четвертого числа, виникнула конечна потреба перейти на справжній друк. Кинулися редактори і співробітники на всі боки, однаково ніхто нігде нічого не зарадив їм. З великими труднощами дістали декілько пудів паперу, трохи шрифту, зробили примітивного друкарського станка і таки доконали свого — часопис друкується в декілька сот примірників і розсилається по всіх таборах.

Розвиток такого видання, як „Наша Зоря“, свідчить про те, наскільки зараз потрібна нам хоч яка небудь газета, аби лише вона була своя.

При нормальних умовах навіть таборового життя, цей тижневик міг-би об'єднати коло себе всі наддніпрянські творчі сили, що зараз знаходяться на еміграції, але при даних обставинах ворогування, наклепів та інтриг, почата справа ланцютськими культурниками, є справою безнастанного „ходження по мукам“, з єдиною лише надією на те, що вже час прозріння не далекий. —

А за це саме — честь їм і шана велика!...

БІБЛІОГРАФІА.

Отаман Зелений (сучасний роман) *Клима Поліщука* (видання „Русалки“, 1922 р.). — Надзвичайно гарна річ — новий твір нашого молодого письменника, К. Поліщука.

Гарна, цікава, а головне — нова, бо-ж представляє нам дії, у яких ми самі приймали безпосередню участь, які відбулися зовсім недавно, ще вчора.

Дуже трудне завдання для письменника змалювати картину дії, яка ще остаточно не скінчилась, яка ще відбувається. Щоби полегшити собі це завдання автор, цілком слушно, взяв частину історичної драми — події на Україні 1914—1919 років.

Одначе, не дивлячись на таку „частковість“, роман дає містерну картину наших визвольних змагань не тільки в сучасності, а й у минулому, я певен, що і в грізному майбутньому. Читаючи „Отamana Зеленого“ так і хочеться гукнути до дієвих осіб повісті (отаманів Волохатих, Ангелів, генералів Кравчаків та багатьох інших): „Зупиніться ж ви нарешті! Умовтеся між собою остаточно, щоби ваші змагання відбувались по якомусь спільному й для всіх обов'язковому плану! Не носіть за пазухами, один проти другому каміння! Договоріться ж нарешті до чогось „одного“! Це „одно“ — воно ж таке ясне, таке зрозуміле! Це ж — держава ваша! Без неї всі ви — ніщо! „Підніжки“, „сміття“, „нуль“!

Герой повісті Данило Терпило (Зелений), його мати Оксана, брат Олекса, робітник Супоня, переяславський дяк, трипільський піп і багато інших — все це типи, які залишають у свідомості читача глибокий незагаслий слід.

Особливо приваблива постать Олекси, хоч вона й залишена автором у сутінках.

Вся повість читається, так мовити б, одним духом, ніби як вода п'ється з кришталево-чистого джерела, коли людину до нестями мучить жага.

І читається так усяким читачем, чи то людиною простою, чи то вибагою літературним.

Як на ці тяжкі часи „Отamana Зеленого“ видано зовсім добре. Гарний друк, артистична окладка і т. п. А. К.

„Залізний Стрілець“, ч. 9, 1922 р.

Олесь Бабій. „Шукаю людини“. Нариси з часів війни. Львів, 1921. — „Ненависть і любов“. Поезії. Львів, 1921. — Видавництво „Русалка“.

Обидва ці твори молоденького автора — дуже непоказні своїм об'ємом: кожний з них має всього 32 сторінки. На тих сторінках містить автор у першій книжечці п'ять прозових нарисів („Шукаю людини“, „Благословенні убогі духом“, „Християне“, „Вогнем пожару не загасиш“, „Побореним слава“), а в другій двацятьдва вірші. Основним тлом тут і там: війна. Провідна думка: шукаю людини...

Автор ставиться задалегідь на становище мрійливого ідеїста й розрізняє тільки два роди людей: сю кровожадну гієну, яка з ревом і жахливим вереском бореться, і цю святу людину, яка є вічною жертвою гієни й шакаля. Моменту справжньої трагії, а саме моменту

глибшої конечности такої страшної боротьби людей, що перемінює святу людину в кровожадну гієну, Бабій не підчеркує..

Правда, всі ті нарисі О. Бабія читаються дуже легко, поодинокі сцени, як сцени, замальовано цікаво і є на всякий випадок доказом того, що з автора може виробитися гарний оповідач, бо талант у нього безперечно є. Але саме від справжніх талантів треба домагатися творів глибшої вартости. І я думаю, що кождий з тих нарисів Бабія бувби справжнім мистецьким уподобленням мирової ідеї, якби молодий автор краще обєднав був в них дійсність життя з ідеалом мрії...

Та щож? Все те, що виводить автор на овид події в нарисі, вражає нас дещо силуваними парадігмами на доказ прав сього ідеального, але тут за слабо обоснованого пацифізму, що його раз презентує ангельсько добра бабуса, раз ангельсько добра Соня Мікельбанк (— ах, ті невміручі Соні!), раз він сам, а раз знов ідеальна панна Татіяна Все автор уміє уладити так, що докруги нього або даної серафічної героїки — дане середовище являється бішеною зграєю гієн, а ціле світло в нарисі падає на кождочасного представника мирової ідеї — після засади: „Шукаю людини“. Події в нього не виходять справжніми дійсностями, а наче патетичними фантазіями на тему „Не бивайте“. Одначе ця декламація — мимо неперечно гарного ідеалу — лишається всеж таки гарною фантазією тому, що не перепоже, не передуховлює цілоти твору, тільки служить реторичним орнаментом для панни Соні або для панни Татіяни або для молодого автора, який один між мільонами гієн, як каже, шукає людини..

А тепер подивімся на вірші.

Вони всі замітні своєю формою: вона не строфічна, а монологова, основна підстава тут не рим, а ритм. На всякий випадок — форма цікава й не без деякого хисту автором вжита. Це треба підчеркнути. Але трудно притім не сказати цього, що саме така, з цілою свободою пливуча дикція доводить автора легко до цих небезпечних меж, де вже від поетичної мови до публіцистики тільки пів кроку.

Бабій взагалі мусить дуже вистерігатися того публіцистичного патосу, який чути єсть його найзавітнішою признакою. Добра половина його віршів — це зритмізована публіцистика на тему різних вселюдських ідеалів, причім вселюдський момент все якось виходить так переконуючо, такою з гори поставленою „гарною“ девізою, як і пацифізм у його прозі..

Гарніші вірші (коли не дивиться на мало передумані річі в стилу: „Я убив бога“) є: „В обличчю смерті“, „Ворог іде“, „Ми повернемо“, „Проститутка“ (хоч тривіальна в основі) та „На нашій Голгофі“. Є й деякі незлі еротики, передовсім: „Останній заповіт“. Та проте, без огляду на завітну вдатність цих еротиків, годі критикувати не замітити, що ачей уже час, щоб наші майбутні поети почали трохи іншими очима дивитися на жінку як досі. Чому іменно жінка в нашій ліриці має все являтися якимсь демоном, який тільки на те на світі, щоб завдавати смертельні рани лірикам та їх приятелям, це вже трудно зрозуміти..

Чи не час українській ліриці сотворити велику подобу новітньої української жінки, що гідна булаби стати побіч Марусі й Наймички?..

О. Бабій виявляє справжній письменницький талант. Він і як поет і як оповідач може дати твори тривалої вартости, якщо схоче як слід попрацювати над собою.

„Український Прапор“, ч. 8, 1922 р.

Галина Орлівна. „Шляхом чуття“. Новелі. Львів—Київ, 1921 р. Видання „Русалки“. Стор. 43.

Назва книжки цілковито відповідає її змістові. П. Орлівна у всіх своїх новелях живе й творить у сфері почувань, за виключенням хіба ж новелі „Сальвіні“, в якій вона лише спостерігає „чуже“.

„Шлях чуття“, що пройшла авторка, очевидно, не довгий, але в її новелях і гротесках виразно відчувається, що те багате, що

дає збірка, пережито не тільки в творчій уяві але й безпосередньо в житті. Й це являється одною з характерних рис майже всіх новел. Особливо це відноситься до новел „Жовте“ і „Крізь чад“, та до гротесок „Вино самотності“, „Ratos“ і т. д. Де яка „надуманість“ і штучність відчувається у „Весні“, „Біле й чорне“ й „Маки“.

Взагалі світ авторки — світ сонця, огня, горіння

„Огонь став нашим Богом і не має в нас іншого Бога, крім його“.

Цей огонь усюду: у руках, зорах, поцілунках, чинах. Без нього-ніщо. Хто ж його бачив і відчував — той справді жив і взяв від життя все, що повинен був узяти

„Не треба плакати над (мертвою) лілеєю“, — каже авторка, — вона бачила сонце!

Обминаючи буденні, екстра-ординарні почування, п. Орлівна заглядає в інтимні, таємничі переживання людського серця, в ті, що живуть одну мить... І де-які з них схоплює і зафіксує виразно й гарно.

Але, полонивши їх своїм художнім словом, авторка поривається геть від землі.

„Моя велика віро! Рятуй мене! Недай моїм крилам схилитись над болотом“.

Поривання до цього кращого життя йдуть через працю, руйнування старого й через обєднання.

„Так, так, роботи як найбільше“!

„В своїх руках“, — каже авторка до свого героя, — „тримати-меш ти молот з вогняним написом:

— Руйнуй, щоб будувать!“

Цей молот

„Хай вдарить, хай розібє старе й відживше“. „Хай гартує нове покоління“.

Розуміється, для цього потрібна сила. Й ця сила духа — це сонце й огонь — горить у кожному рядку, в кожному слові, звуці.

„І зєднавши силу твою й свою, огонь спільний, зміцнивши в грудях, я піднесла зір високо, аж до неба. І там, в горі, побачила передвісну зірку — провістницю світанку“.

Цей світанок — світанок рідного народу.

„Великою безмежною пустелею ішов колись цілий народ засуджений на довге мандрування“.

Ясно, це народ український. Жага його велика. І його спасає й спасе чарівний жезл пророка і генія...

Ці образи й думки вкладені в дуже гарну новелу „Чарівний Жезл“.

З таким же художнім успіхом написані і де-які інші новелі, як „Казка“, „Смерть лілей“ і т. д.

В. О-ський.

„Українська Трибуна“.

Фелір Дудко. „Краса життя“ Оповідання. Львів — Київ, 1922 р. Літературна бібліотека „Русалки“. Випуск 16. Стор. 39.

Краса життя! — Це те, що стріваємо на кожному кроці і що містимо сами в собі. Не кождий тільки з нас розуміє її так, як розуміє автор. Хто хоче відчувати красу життя, мусить нищити його. Це не ново. Ще старий Скворода казав: „а душий слабшого кусає та ще й бє, за тим, що сила є“... і ця, властиво, сила є законом того життя, в тенетах якого борсається автор і сотні тисяч інших жадаючих душ. Філософські сентенції ібсеновського героя, що — „будуть з вас суперфосфати“, нікого з нас не задовольняють, а тому-то й звертається автор до того спасенного джерела, яке називається уявою чи ілюзією, в чому бачить єдине оправдання людського життя.

Треба вміти відчувати красу розквітлих рож і непомічати, як в затінку від їх куща оцепкуватий Васька задовольняє свій плунок ще живою пташкою. („Краса життя“). — Треба вірити в бездушне лице портрета, не дошукуючись його оригінала. — („Випадок“). — Тільки так починаємо знаходити себе в „Потоках Вічності“ і розу-

міти стару „казку про щастя“, ту саму казку, за якою раз-у-раз ту-жать герої Чехова.

Та справа тут не в самій філософії, чи в ідейному підкладі цих оповідань, а в тому, що вони уявляють собою з мистецького боку. — Автор їх відомий нам ще з 1918 року яко цікавий газетний фельєтонист і це перша окрема його книжечка. — Читаєш ці рівно сплетені гірлянди думок і відчуваєш красу рідного слова, яким вони викладені. Дудко талант і то міцний. Стиль його рівний, виточений, ювелірний. Відразу видно, що автор працює і до свого творчого чину ставиться з повним розумінням, що цілком забезпечує йому належне місце на полі нашої небогатої літератури.

К. Л-вич.

Літературна Бібліотека „Русалки“

ДОСІ ВИЙШЛИ СЛІДУЮЧІ ВИПУСКИ:

- 1) Олесь Бабій: Ненависть і любов. *Поезії*.
- 2) Клим Поліщук: Скарби віків. *Легенди*.
- 3) Клим Поліщук: „Воєнко“. (*Із записної книжки*)
- 4) Галина Орлівна: Шляхом чуття. *Новелі*.
- 5) Олесь Бабій: Шукаю людини. *Нариси*.
- 6) Лімниченко: Хуртовина. *Поезії*.
- 7) Василь Софронів: Під сміх війни. *Нариси*.
- 8) Клим Поліщук: Роспята душа.
- 9) Тогож автора: Веселе в сумному. *Сатири*.
- 10) Клим Поліщук: Жменя землі. *Гал. легенди*.
- 11) Вол. Островський: Хома Дубило. *Історичне оповідання з життя Холмищини*.
- 12) Тиберій Горобець: Квіти й бодяча.
- 13) Галина Орлівна: Перед брамою. *Новелі*.
- 14) Клим Поліщук: Отаман Зелений. *Сучасний роман*.
- 15) Антін Павлюк: Незнайома. *Уривки із записника*.
- 16) Федір Дудко: Краса життя. *Оповідання*.
- 17) В. Островський: Вівці й пастирі. *Оповідання*.

Ціна всіх випусків 2150 Мп.

АДРЕС: Видавництво „РУСАЛКА“,

Львів, вул. Куркова ч. 10.

З М І С Т :

РУСАЛКА	3
-------------------	---

П О Е З І Я :

Антін Павлюк : Польовий Ісус	4
Клим Поліщук : Чорноземне	8
Петро Гай : Поезії	11
Наталка Волошка : В тумані	11
Є. Іваненко : * * *	12

П Р О З А :

Галина Орлієна : Соната	13
Очі	14
Дві квітки	14
Антін Павлюк : Стоптані квіти	15
Клим Поліщук : Начерки олівцем :	
І. Мазурська нічка	21
ІІ. Блакитні сні	22
ІІІ. „Шпик„	24
ІV. Дві	27
V. Визволений раб	28
Е. Яворовський : Війт	29
Антось	31
В. Островський : Не наш	35
А. Нивинський : „Зейда Пук“	37
Гр. Гануляк : Процес о меджу	46
Фед. Дудко : „Aeternum“, („В тенетах життя„)	50

Л І Т Е Р А Т У Р Н А Л І Т О П И С Ь :

К. Лаврінович : Гречкосії-Мозольники	57
Л. Л в и ч : Суч. літерат. змагання	62
Немо : Кустарна преса	65

Б І Б Л І О Г Р А Ф І Я : Рецензії на твори :

Клим Поліщук : „Отаман Зелений“	68
Олесь Бабій : „Шукаю людини“	68
Галина Орлієна : „Шляхом чуття“	69
Федір Дудко : „Краса життя“	70

2,13 1986
6323

10.392

3556